

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI

İki Ayda Bir Yayınlanır

Sahibi

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Adına

Prof.Dr. Turan YAZGAN

Yazı İşleri Müdürü

Saadet Pınar YILDIRIM

Tashih

Fahrettin ÖZTOPRAK

İdarehane

Ankaravî Mehmed Efendi Medresesi, Belediye Sarayı Arkası,
Saraçhane/İSTANBUL

Telefon: 511 10 06 - 511 18 33

Posta Çeki Hesabı: 141720

Dizgi

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
Yulug Tekin Dizgi Merkezi

Baskı

Renk Ofset

Abone Bedeli

Yurtiçi: 170.000 TL. Yurtdışı: 75 DM

78

HAZİRAN 1992

BELGELERİN IŞIĞI ALTINDA AYASOFYA'NIN MÜZE OLUŞU İLE İLGİLİ BAZI GERÇEKLER

Erdem YÜCEL

İstanbul'un yaşlı ve anıt yapılarından Ayasofya, tarihî geçmişinin yanı sıra mimarisi, mozaikleri ve Türk Çağı ekleri ile yüzyıllar boyunca büyük ilgi çekmiştir. Bu eser, Bizans İmparatorluğuna sessizce tanık olmuş, Osmanlı'yı yaşamış, 1935'den günümüze uzanan zaman süreci içerisinde de müze niteliğini korumuştur. Bizans ve Osmanlı sanatını araştıran pek çok kişi ona büyük özen göstermiştir. Ayasofya 916 yıl kilise, 481 yıl cami ve sonra müze olmuşsa da zaman zaman çeşitli polemiklere (siyasi yatırımlara) ismi karışmıştır. Cami veya Müze işlevinden hangisinin daha etkin olabileceği tartışılmış, güncel basın da her iki yöne ağırlık kazandıracak yayınlarda bulunmuştur. Ancak, bu tartışmalar sürüp giderken, aklın ışığı altında konunun boyutları, neden ve niçin sorularını cevaplayacak felsefî görüş dikkate alınmamıştır. Konuya dayanak olarak yalnızca Fatih Sultan Mehmet'in vakfiyesi ele alınmış, Ayasofya'yı müzeye dönüştüren kararın da gerçek dışı olduğu iddia edilmiştir.

Biz bu araştırmamızda, Ayasofya'nın kısa bir tanımını yaptıktan sonra Ayasofya Müzesinde bulunan bazı belgelerin ışığı altında konunun karanlık noktalarını aydınlatacak ve "neden Müze?" sorusunu cevaplamaya çalışacağız.

AYASOFYA'NIN KISA TANIMI

Ayasofya'nın bulunduğu alan başlangıcı erken çağlara inen çeşitli yerleşmelere sahip olmuştur. Sarayburnundan Sultanahmet'e kadar uzanan bu yöredeki yerleşmenin başlangıcı bilimsel kazıların azlığından ötürü

yeterli bir düzeye ulaşamamıştır¹. Bununla beraber Ayasofya çevresindeki temel kazıları ve yol yapımları bazı kalıntıların raslantı sonucu da olsa ortaya çıkmasına etken olmuştur.

Bizanslıların büyük Kilise anlamında "Megali Ekklisia" ismini yakıştırdığı Ayasofya aynı yerde üç kez üst üste yapılmıştır. Diacanus (744), Teophanes (810), Nikephoros (829), Gramerci Leon (VIII. inci y.y.), Sezomenos gibi tarihçiler 1.inci Ayasofya'yı² İmparator Constantinus'un (324-337) yaptırdığını ileri sürmüşlerdir. İstanbul'da 380-440 yıllarında yaşayan kilise tarihi yazarı Sokrates, Ayasofya'nın İmparator I. Constantinus'un oğlu Constantius (337-361) tarafından babasının kayınbiraderi Liciniusun yenişinin simgesi olarak 361'de yapıldığını ileri sürmüştür.

1'inci Ayasofya'nın yapımı ile ilgili bilgiler bugün oldukça sınırlıdır. Bizans kaynaklarının taş duvarlı, beş nefli, ahşap çatılı bir bazilika diye sözünü ettiği, 15 Şubat 360'da görkemli bir törenle açılan bu yapıdan hemen hemen hiçbir kalıntı günümüze ulaşamamıştır. Bugünkü Ayasofya'dan daha küçük ölçüde olan bu mabedin ömrü fazla uzun olmamış, İstanbul Patriği İoannes Chrisostomos'un İmparator Arkadius'un (395-408) karısı Eudoksia ile sürekli çatışmasından esinlenen bir ayaklanmada yanarak ortadan kalkmıştır.

İmparator II. Theodosius (408-450) Ayasofyayı Mimar Ruffinosa ikinci kez bazilika plân düzeninde yaptırmış ve 10 Ekim 415'de ibadete açmıştır. İstanbul'un en büyük kilisesi olma özelliğini her zaman koruyan eser, beş nefli, ahşap çatılı idi. Ancak bunun da yazgısı diğerinden çok farklı olmamış, 13 Ocak 532 günü Hipodromda başlıyan Nike ayaklanması kentin büyük bölümü ile birlikte 2.inci Ayasofyayı da yakmıştır³.

İstanbul Arkeoloji Enstitüsünün 1935 yılında başlattığı kazılar 2'nci Ayasofya'nun karanlık bazı noktalarına ışık tutmuştur. Kazı çalışmaları 2'nci Ayasofya'nun sütunlu girişini, narteks duvarlarının bazı bölümlerini ve mimari parçaları ortaya çıkarmıştır. Ancak bu kazıyı yürüten A. M. Schneider bugünkü Ayasofya'nun tehlikeye düşmemesi için çalışmalarını doğuya uzatmamış, bu nedenle de 2'nci Ayasofya'nın plân ve ölçüleri sağlıklı biçimde öğrenilememiştir.

1 Prof. Dr. Afif Erzen, "İstanbul Şehrinin Kuruluşu ve İsimleri", Türk Tarih Kurumu Belleteni, Ankara, 1964, s.70; R.Jaunin, Constantinople Byzantine, Développement Urbain at Repertoire Topographique, Paris 1961; Ord. Prof.Dr. A. Müfit Mansel, Ege ve Yunan Tarihli, Ankara 1963; R. Demangel -E. Mamboury, Manganes; K. Bittel, "Grabung im Hof des Topkapı Sarayı" JDAI, s.4, 1939; M. Ramazanoğlu, Senti İren ve Ayasofya Manzumesi, İstanbul 1946; M. Ramazanoğlu, Ayasofya ve Aya İrini'de Yapılan Kazılar, İstanbul 1947; Prof. Dr. Semavi Eyice "Tarih İçinde İstanbul ve Şehrinin Gelişmesi", Atatürk Konferansları VII; Aziz Ogan, "1937 yılında Türk Tarih Kurumu Belleteni, Ankara 1940, s.4; Th. Bossert "İstanbul Akropolünde Üniversite Hafriyatı", Üniversite Konferansları, İstanbul 1940.

2 Muzaffer Ramazanoğlu, Senti İren ve Ayasofyalar Manzumesi, İstanbul 1946; Muzaffer Ramazanoğlu, "Nex Forchtungen zur Kirche und des Komplexes der Sopliten Kirche" Actes du VI. Congres Etudes Byzantines, Paris 1948.

3 A.M. Schneider, Die Hagia Sophia zur konstantionpel, Berlin 1930.

İmparator İustinianus (527-565) 1 ve 2'nci Ayasofyalardan daha görkemli bir kilise yaptırmak istemiş ve bunun için de çağının ünlü mimarlarından Miletoslu İsidoros ile Trallesli Anthemios'u görevlendirmiştir. 2'nci Ayasofya'nun yangından arta kalan alanları temizlenmiş ve yapım çalışmalarına hemen başlanmıştır¹.

Günümüzde bütün intişamiyle ayakta duran Ayasofyada erken Bizans Mimarisinin ana hatlarının yanı sıra Roma mimari geleneği ile doğu sanatının izleri açıkça görülmektedir². Ayasofya, ana kubbe ile örtülü büyük bir orta mekân, iki yan nef, apsis, iç ve dış nartekslerden olmuş bir plân düzenine sahiptir. Bizans mimarisinde kubbeli bazilika diye isimlendirilen anıtın ibadet yeri 100 x 70 m. ölçüsünde olup, üzeri dört büyük payenin pandantifler yardımıyla taşıdığı bir kubbe ile örtülüdür. Ayasofya bu ölçüdeki plânı ile St. Pierre, Seville ve Milanı katedrallerinden sonra dünyada dördüncü sırada yer almıştır.

Ayasofya, mimarisinin yanı sıra mozaikleri ile de yüzyıllar boyunca büyük ilgi uyandırmıştır. Sözcüğün tam anlamıyla zengin bir bezemeye sahip olan bu anıtın büyüleyici iç görünümünden tarihî kaynaklar övgü ile söz etmişlerdir. Anıtın mermerlerle kaplanmış duvarları dışında kalan tüm yüzeyleri, kemerleri, tonozları, yarım kubbeleri, üst örtüleri birbirinden güzel mozaiklerle süslenmiştir. Bizans tarihinde İkonoklazma diye isimlendirilen dönemden sonra yapılan figürlü mozaikler anıta daha görkemli bir görünüm kazandırmıştır³. İstanbulun Türklerin eline geçişinden sonra bazı art niyetli tarihçilerin ileri sürdüğü gibi mozaikler fanatik etkilerle tahrip edilmemiş, belirli bir zaman sürecinden sonra üzerleri ince bir sıva tabakası ile kapatılmıştır. İstanbul'un fethini izleyen günlerde Ayasofyaya gelen Arnold von Harff, Jérôme Maurand, Pierre Gylles, Stephan Gerlach, Hans von Buobenbach, Jean Palermo gibi gezginler mozaiklerin çok hafif biçimde sıva ile kapatıldığını yazmışlardır.

İstanbulun fethinden sonra kentin en eski yapılarından Ayasofya çeşitli onarımlarla yaşatılmış ve günümüze iyi bir durumda ulaşmıştır⁴. Tarihî kaynaklar fethi izleyen günlerde Fatih Sultan Mehmet'in bu anıtı harap ve perişan bir durumda bulduğundan elbirliği etmişcesine söz etmişlerdir⁵.

1 3.üncü Ayasofya'nın yapımına 23 Şubat 532'de başlanmış, bezeme dışında kalan bölümler 27 Aralık 537'de tamamlanmıştır.

2 Ayasofya için bkz. : E.M. Antonides, *Ekphrasis des Hagios Sophias*, Athenes 1938, 1907-1909. ; Bréhier, *Saint Sophie and the History of the Church*, 1919 ; H. Kahler, *Die Hagia Sophia*, Berlin 1967; B.H. Swift, *Hagia Sophia*, New York 1940; A. M. Schneider, *Die Hagia Sophia zu Konstantinopel*, Berlin 1930.

3 Ayasofya Mozaikleri ve bu konudaki bib. için bkz. : Prof. Dr. Semavi Eyice, *Ayasofya*, İstanbul 1984; Erdem Yücel, *The Mosaics of Hagia Sophia*, İstanbul 1988.

4 G.Fossati, *Ayasofya Constantinople as recently restored by order of H.M. The Sultan Abdül Međit*, London 1852; Erdem Yücel, "Ayasofya Onarımları ve Vakıf Arşivinde Bulunan Bazı Belgeler" *Vakıflar Derg.* Ankara, 1972 S.X; Erdem Yücel, "1982-1983 yıllarında Ayasofya'da Türk Dünyası Araştırmaları Derg. İstanbul 1983, S.26.

5 F. Babinger, *Mehmet der Eroberer uns seine Zeit*, Münih 1953; E. H. Swift, *Hagia Sophia*, New York 1940; Tursun Bey (Haz. Mertol Tulun) *Tarih-i Ebü'l-feth*, İstanbul 1977.

Musluhiddin, Sinan-ı Atik, Hayreddin ve Sinan gibi ünlü Türk mimarlarının Ayasofya'ya büyük emeği geçmiştir. Sultan II. Selim'in, Sultan III. Mehmet'in, Sultan III. Murat'ın türbeleri, Sultan I. Mahmut'un şadırvanı, sıbyan mektebi, imareti, kütüphanesi, Sultan Abdülmecit'in Hünkâr Mahfeli, muvakkithanesi, Sultan İbrahim'in sebili, çeşmesi ile Ayasofya'ya Türk Sanat ve kültürünün damgası açıkça vurulmuştur. Bunları Mimar Sinan'ın dayanak görevini üstlenen anıtsal payandaları, Sultan II. Selim ve Sultan III. Murat'ın minareleri tamamlamıştır. Öte yandan önce Teknecizâde İbrahim Efendi'nin sonra da Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin yazıları Türk yazı sanatının en güzel örneklerini bir kez daha burada karşınıza çıkarmıştır.

AYASOFYA MÜZESİNDE BAZI BELGELERİN İNCELENMESİ

Cumhuriyet döneminde Ayasofya Atatürk'ün isteği, Bakanlar Kurulu'nun kararı ile Müze olmuştur. Ayasofya Müzesinde bazı belgeler, bu konuda yapılan çalışmalara açıklık getirmiş, bilinmeyen bazı noktaları aydınlatmıştır. Özel bir toplantı tutanağından¹ öğrendiğimize göre İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri² Müdürü Aziz Ogan'ın odasına bir gün Maarif Vekili Abidin Özmen girmiş; "Ayasofya Camiinin Müzeye çevrilmesi için emir aldığını, burasının Bizans ve Osmanlı eserlerini kapsayan bir müze olacağını" söylemiştir. Bunun ardından anıtın Müzeye dönüştürülmesi ile ilgili çalışmaları yapacak bir komisyon kurulmasını istemiştir. Maarif Vekili Abidin Özmen hemen orada yazıp daktilo ettirdiği emri imzalıyarak Müze Müdürüne vermiştir³. Aynı zamanda İstanbul Valiliğine, Evkaf Umum Müdürlüğüne⁴ "mahrem' başlığı altındaki bu yazıda özetle: ; Ayasofya'nın Müzeye çevrilmek istendiğinden söz edilmiş ve konuya açıklık getirilmiştir. Ayasofyada Bizans ile Osmanlı devirlerine tarihlenen eski, değerli eserlerin bir araya getirilmesini uygun olacağı ön görülmüş ve en kısa sürede Müze olarak düzenlenmesi istenilmiştir. Bu arada sergilenecek eserleri, gereksinim duyulan para ve yapının orijinal durumunu bozmadan yapılacak işleri sormuştur.

Ayasofya'nın Müzeye dönüştürülmesi ile ilgili çalışmaları yürütecek komisyon İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri Müdürü Aziz Beyin (Ogan) başkanlığında Evkaf Müdürü Niyazi Bey, Eski Eserleri Koruma Encümeninde Efdaladdin Bey (Tekinel), Mimar Kemal Bey (Altan), Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Bey (Öz) ve E. Unger'den oluşmuştur. Ayrıca bu komisyona ilin Belediye'den seçeceği bir kişi daha katılacaktır. Bakanlığın Müzeler Müdürü Ferit Bey'in İstanbul'da bulunduğu günlerde komisyon çalışmalarına katılmaları uygun görülmüştür. Maarif Vekili Abidin Özmen, Başvekâlete yazdığı

1 Ayasofya Müzesinde 25.1.1949 tarihli 7'nci Toplantının özel zaptı.

2 Günüümüzdeki İstanbul Arkeoloji Müzeleri.

3 İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri Umum Müdürlüğü, V. 18777-B. 1317 sayı, 25 Ağustos 1934 günlü yazı. (Belge: 1) Bu yazının başlığı, emrin Müzede yazıldığını kanıtlanmaktadır.

4 Vakıflar Genel Müdürlüğü.

bir diğer yazıda "Aldığım büyük şifahî emir üzerine Ayasofya Camiinin Müze haline konması için gereken incelemenin başlandığını" belirtmiş ve Başvekâletten Evkaf Umum Müdürlüğüne gerekli emir vermesini istemiştir¹.

Ayasofyayı Müzeye dönüştürme çalışmalarını yürüten komisyon İstanbul Asar-ı Atika Müzesi'nde 27.8.1934 günü ilk toplantısını yapmış ve bazı kararlar almıştır².

I- Caminin Müze haline getirilmesi için aslî durumunu bozmamak üzere iç ve dışında yapılacak işler:

Bina zaten bir Müze olup bunun ilmî bir şekilde Müze haline dönüştürülmesi için bazı onarımlara ihtiyaç vardır.

a) Sıva tamiri:

Bina içerisinde son zamanlarda önemli mozaikler çıktığından içeride önemli bir sıva tamirine ihtiyaç olmayacaktır. Bu konuda ilmî bir araştırma yapılması ve binada var olanlar tamamen ortaya çıktıktan sonra onarım tamamlanacaktır. Ayrıca bugün yapılacak iş, binanın üç dış kapısı ile pencerelerinin çürük ve eksiklerinin değiştirilmesidir. İç ve dış narteksler onarılarak teşhire uygun bir duruma getirilmeli, iki yerde daha önce açılmış olan tuğla kemerler kapatılmalıdır³.

b) Binaya (Ayasofya) bitişik olan valiliğin emrindeki harap mektep binasının camiye bitişik kısmının yıkılması ve kalanının da onarımı istenilmektedir⁴.

c) Avluda bulunan ve binanın doğusundaki minarelerin altındaki dükkanlar kamulaştırılmalıdır.

d) Avlu düzenlendikten sonra buraya bir açık hava müzesi yapılmalıdır.

e) Binanın (Ayasofya) genel görünümünü çirkinleştirecek görüntüler ortadan kaldırılmalıdır.

Bu işlerin teknik bir heyet tarafından hemen keşfi yapılmalı ve maddi ödeneğin tutarı tesbit edilmelidir.

II- Ayasofya'ya getirilecek eserler:

a) İstanbul Arkeoloji Müzesinde Bizans lahitleri, vaftiz tekneleri, am-

1 İstanbul Asâr-ı Atika Müzeleri 18776/1316 sayı, 25 Ağustos 1934 günlü yazı (Belge 2).

2 İstanbul Asâr-ı Atika Müzelerinin 27.8.1934 günlü raporu (Belge 3). Bu rapor günümüz türkçesine uygun olarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

3 Bu rapordan Ayasofya nartekslerinden bir bölümünün ibadet için açıldığı ve müze çalışmaları sırasında kapatıldığı öğrenilmiştir.

4 Ayasofya'nın Sıbyan Mektebi Sultan. I. Mahmut (1696-1754) tarafından yaptırılmıştır. Ön avludaki Sıbyan Mektebi onarımlar sonucu günümüze iyi bir durumda gelebilmiştir. Buradaki mektep sözcüğünün yanlış olarak kullanıldığı kanısındayız. Gerçekte sözü edilen yapı Fatih Sultan Melmet'in yaptırdığı, Sultan II. Mahmut'un yenilediği Ayasofya Medresesidir. Bu medrese 1924 yılına kadar kullanılmış, 1934 yılında yıkılmış, kalıntıları ise 1982'de yapılan bir kazı sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Bkz. : Erdem Yücel, "1982-1983 yıllarında Ayasofya'da Türk San'atı Çalışmaları" Türk Dünyası Araştırmaları Derg., İstanbul 1983, S. 26, s.204-207. ; Ord. Prof. Dr. A. Silleyl Ünver, Ali Kuşçu, İstanbul 1942; E. H. Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, İstanbul 1973, s.318-321.

bonlar; Nûr-u Osmaniye Câmii avlusundaki kırmızı porfir lahitler, Zeyrek Câmii'nde bulunan lahit ve İstanbul'un çeşitli yerlerindeki sütun, sütun başlığı ve mimari parçalar Ayasofya'nın bahçesinde açıkta sergilenenecektir.

b) Osmanlı eserleri olarak da Süleymaniye'deki Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde halılar, yazılar, kitap kapları, rahleler, şamdanlar, gulepdanlar, çekmeceler ve diğer eserler getirilmelidir. Bu eserlerin teşhir edileceği camakanlar için ayrı bir keşif yapılmalıdır. Bunun için fiat tesbiti yapıldıktan sonra işe hemen başlanmalıdır.

Raporun bundan sonraki bölümünde dış nartekse Bizans eserlerinin yerleştirilmesi, apsis kademesinin orijinalliğinin korunması ön görülmüştür. Bunun yanı sıra Ayasofya'nın üst katında Osmanlı eserlerinin teşhir edilmesi ve bunların orada uygun biçimde yerleştirilmesi de belirtilmiştir. İdari talimat ve kadro tesbitlerinin yapılmasına da raporda ayrıca yer verilmiştir¹.

Ayasofya Camiini Müzeye dönüştüren Vekiller Heyetinin kararı Maarif Vekili Abidin Özden tarafından İstanbul Müzeleri Genel Müdürlüğüne iletilmiştir². Ancak bu yazıda bazı noktaların göz önünde bulundurulması istenmiştir. Buna göre Ayasofya Camii hemen teslim alınacak ve İstanbul Müzeleri Genel Müdürlüğü kadrosundan birkaç memur ve bekçi burada görevlendirilecektir. Yeni Müze kadroları Haziran ayında kabul edilinceye kadar da Cami bekçilerinin İstanbul Müzeleri Müdürlüğü emrine girmesi Evkaf Genel Müdürlüğüne yazılmıştır. Ayasofya'daki eski eserler yerinde kalacak, bu niteliği taşımayanlar Evkaf İdaresine geri verilecektir. Yere serili halıların bırakılıp bırakılmayacakları İstanbul Müzeleri Genel Müdürlüğüne araştırılacak ve sonuç Bakanlığa duyurulacaktır. Abidin Özmen, yeni kurulan Ayasofya Müzesinde fazla eserin sergilenmesine şimdilik taraftar olmadığını belirtmiş³, yönetime kolaylık gösterilmesini de İstanbul Valiliğinden istemiştir. Bu arada yapılan işlerle ilgili yeni bir raporun hazırlanması da ön görülmüştür.

Maarif Vekâletinin bu yazısına Bakanlar Kurulu'nun Ayasofya'yı Müzeye dönüştüren kararı eklenmiştir⁴. Ayasofyayı Müzeye dönüştüren kararın gerçek olup olmadığı, yazımızın başında da belirttiğimiz gibi zaman zaman çeşitli polemiklere neden olmuştur. Kararın aslı bugün Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünde olup bir örneği de Ayasofya Müzesindedir. Kararnameyi Reisicumhur K.Atatürk, Baş Vekil İsmet İnönü, Adliye Vekili, Milli Müdafa Vekili, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Hariciye

1 Ayasofya'nın Müzeye dönüştürülmesi için ilk anda yapılması gereken işleri belirleyen bu ön raporun Aziz Ögan, Niyazi Bey, Tahsin Öz, Abdullal Ziya Bey, E. Unger, Mimar Kemal Altan, Efdalettin Tekinel ve Osman Ferit Bey imzalamış, Vakıflar Baş Mimari Nihal Niğizberk toplantıya katılmıştır.

2 Maarif Vekâleti Müzeler Dairesinin 91969 sayı, 6.12.1934 günlü yazısı. (Belge 4).

3 Maarif Vekili Abidin Özmen'in konu ile ilgili istekleri onun müzecilik bilgisini yansıtmaktadır. Gerçekte Ayasofya bir anıt müzedir ve hiçbir zaman eser sergilenmesine fazlaca yer verilmemiştir. Nitekim daha sonraki yıllarda Bizans Mimari parçaları, tuğlalar ve ikonalar burada toplanmışsa da bunların sergilenmesine gidilmemiş, Ayasofya'nın anıt müze olma özelliği her zaman korunmuştur.

4 Başvekâlet, Kararlar Müdürlüğü, 2/1589 sayı, 24.11.1934 günlü kararı. (Belge 5).

Vekili, Maarif Vekili Abidin Özmen, İktisat Vekili Celal Bayar, Sosyal İçtimai Muavenet Vekili, Ziraat Vekili imzalamıştır.

Kararname:

"Maarif Vekilliğinden yazılan 14.11.1934 gün ve 94041 sayılı tezkerede: Eşsiz bir mimarlık sanat abidesi olan İstanbul'daki Ayasofya Camiinin tarihi vaziyet itibarıyla müzeye çevrilmesi bütün şark alemini sevindireceği ve insanlığa yeni bir ilim müessesesi kazandıracığı cihetle bunun müzeye çevrilmesi, çevresindeki Evkafa ait dükkanların yıktırılması ve diğerlerinin de Evkafa istimlak edilmesi suretiyle güzelleştirilmesi ve tamiri ve daimi mahafazası masraflarına karşılık ta evkafa bu sene ve gelecek seneler bütçelerinden müayyen bir para ayrılması hakkında bir karar ittihazi istenilmiş ve Evkaf Umum Müdürlüğünden yazılan 7.11.1934 gün ve 153197/107 sayılı mütalanamede bu camiin Bizanslılardan kalma bir eser olması hasebiyle hiçbir vakfı olmadığı ve her ne kadar cami olduktan sonra Sultanlar ve halk tarafından bazı gelirler bağlanmışsa da bunlardan âşar olarak bağlanan Sultan gelirlerinin kaldırılmış olduğu ve halk tarafından bağlanan gelirler ise Kuran okumak ve buna benzer belli ve nerede olursa olsun yapılabilir dinî emekler için olup müzeye çevrilmesi ve korunması için verilecek bir geliri bulunmadığı ve şimdiye kadar tamiri, gelirine bakmadan diğer Vakıflarla bir arada yapıla gelmekte olan bu bina cami olmaktan çıkınca artık buna da imkân kalmıyacağı ve bütçelerinin bugünkü vaziyeti herhangi bir yardıma ve yol bırakılmakta olduğu ve çevresindeki yapıların evkafa ait olanları yıkmak ve kaldırmak elden gelirse de ötekine berikine ait olanların Evkafa satın alınmasına imkân bulunmadığı bildirilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 24.11.1934'te görüşülerek, camiin çevresindeki Evkafa ait binaların Evkaf Umum Müdürlüğünce yıktırılarak temizlettilmesi ve diğer binaların istimlak, yıkma ve binanın tamir ve muhafazası masrafları da Maarif Vekilliğince verilmek suretiyle Ayasofya Camiinin Müzeye çevrilmesi tasvip ve kabul olunmuştur.

24. 11. 1934"

Bu belgelerin ışığı altında, Atatürk'ün emri, Bakanlar Kurulunun kararı ile Maarif Vekili Abidin Özmen'in Ayasofya'yı Müzeye dönüştüren çalışmalarına başladığını açıkça göstermektedir. Atatürk'ün güzel sanatlara olan yakınlığı, Türk Arkeolojisine ve Türk Müzeciliğine yaptığı hizmetler ise bilinen gerçeklerdir¹

1 Osman Sümer, "Atatürk'ün Tarihi, Arkeoloji, Eski Eserler ve Sanat Hakkındaki Görüş ve Düşünceleri" ICOM Türkiye Milli Komitesi Haber Bülteni, Ankara 1968, S. VIII-IX, s.119-124; Dr. Âfet İnan, Atatürk ve Sanat Sempozyumu, İstanbul, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, İstanbul 1981; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Türk İnkilâp Tarihi Görüşü Hakkında Düşünceler", Önasya, Ankara 1967, S.23, s.13; Erdem Yücel, "Atatürk ve Güzel Sanatlar" Türk Dünyası Tarih Dergisi, İstanbul 1989, S.32, s.53-56.

AYASOFYA MÜZESİNDE BU ÇALIŞMALARLA İLGİLİ BELGELER

Ayasofya Müzesi arşivinde bulunan "Evkaf Umum Müdürlüğü" başlıklı yazı Evkaf Umum Müdürlüğünün görüşlerini içermektedir¹.

Maarif Vekâletinin Başvekâletten muhavel 4.11.1934 tarihli ve 94041 numaralı tezkiresi suretidir.

İstanbuldaki Ayasofya binasının salıp ve hilal arasında sürüklene gelen savaşların başlıca rumuzlarından birini teşkil ettiği, birçok ihtiras bulutlarının Ayasofya kubbesi etrafında kümelendiği malûmu devletlerdir.

Eşsiz bir mimarlık sanat abidesi olan Ayasofyanın bir müzeye çevrilmesi bütün Şark Âlemini sevindirecek ve beşeriyete yeni bir ilim müessesesi kazandıracaktır. Esasen bu abideye Bizans ve Türk San'at eseri olarak bakmak daha doğrudur. Çünkü:

Milâdın 321'nci senesinde Büyük Konstantin bugünkü binanın olduğu yere bazilika biçiminde bir kilise yaptırmış, fakat bunun yanması üzerine Teodos II tarafından 415'de üç kanatlı bazilika tarzında yeniden yapılmıştır.

532'de İmparator Justinienin aleyhinde yapılan Nika ihtilali namile maruf olan kıyamda tahrip edildiğinden mezkûr imparator şimdiki binayı yaptırmıştır ki 537'de tamam olmuştur. Zلزelerle birkaç kere kısmen harap olan mabet Bizanslılar ve Türkler tarafından daima onarılmıştır. Esaslı onarılması Sultan Abdülmecit zamanında Fossatiye yaptırılmış ve ondan sonra da Evkaf İdaresi mütemadi alakadar olmuştur.

Ayasofya camiye çevridildikten sonra yanına minareler, şadırvan, medrese ve diğer müesseseler eklenmiştir. Cenubu garbî köşesindeki Üçüncü Mehmet, İkinci Selimin türbelerinin Mimar Sinan tarafından yapıldığını söylemek mimarî değeri hakkında fikir vermeye kâfidir. Yanındaki üçüncü Muradın ve oğullarının türbeleri de çini tezyinatı itibarile birer şaheserdir. Türk elinin ihtimamı ile bugüne kadar ayakta durabilen ve umumi heyetile bir müze olan bu âbidenin müzelik sıfatının tebarüz ettirilerek bir ilim müessesesi halinde cihana ilân edilişi çok yerinde bir iş olacaktır. İçinde bazı Bizans ve Osmanlı eserleri teşhir edilebileceği gibi başlıbaşına bir müze olup teşhir için eski eserler konmaması da ilmî mütalealer cümlesindedir. Fakat şekli tağyin için mimari eserler konabilir.

Avlusu açık müze ve park haline kalbolunduğu takdirde yüksek abideye lâyık harici bir muhit hazırlanmış olacaktır. Cenup kısmını saran ve binayı çirkinleştiren dükkanlardan Evkafa ait olanların Evkafca hedimi, diğerlerinin de Evkafen istimlakı gerekli görülmektedir. Ayasofya

1 *Maarif Vekâletinin başvekâletten muhavel 4.11.1934 tarihli ve 94041 sayılı tezkiresinin örneği. (Belge 6).*

Müzeye çevrildiği takdirde İstanbul'un turistik değeri bir kat daha artacaktır. Ayasofyada namaz kılanlar pek yakınındaki büyük küçük birçok camilerde dini vazifelerini yapabileceklerdir.

Bu mütalaalar esas itibarıyla tasvip buyurulduğu takdirde:

1- Ayasofyanın müzeeye çevrilmesi

2- Acil tamirleri, civarının güzelleştirilmesi,

3- Daimi muhafaza masraflarına karşılık olmak üzere Evkafdan muayyen bir meblağın bu sene ve gelecek seneler bütçelerinden ayrılması için icra vekilleri heyetince bir karar verilmesine müsaade devletlerini derin saygılarımla dilerim, efendim.

Aslına mutabıktır

9.12.1934

Ayasofya Müzesi arşivinde Mimar Nihat Nigizberk'in 1935 tarihli, el yazısı ile yazılmış ilgi çekici bir mütalaası bulunmaktadır¹.

"Ayasofyanın inşası bittikten sonra yapan hükümdar Süleyman paygamberin mabedini murad ederek: Süleyman mağlup oldu, demiş. Planındaki azamet ve nakışlarındaki zenginlik noktasında acunda eşsiz olan bu azametli mabedin kubbesi yapıldıktan biraz sonra yıkılmış, daha yüksek olmak üzere tekrar yapılmış, bu yıkılış asırların mimarlarını o kadar korkutmuştur ki, kimse bu kadar açıklıkta merkezî kubbe yapmağa yanaşmamış. Türkler bu cesareti yaradılışlarındaki zekâ ile çok mahirane bir surette göstermişler, buna yakın açıklıklarda kubbeli daha azametli mabetlerle İstanbulu Edirneyi doldürmüşler.

Bu başlangıç sözlerinden maksadım bu kadar sanai ve tarihi kıymeti olan Ayasofyanın ta doğuşundan malul olduğunu hatırlatmaktadır.

Bu çok ihtiyar bina biz Türklerin eline geçinceye kadar, müteaddit desteklerle yaşayabilmiş, sanat aşkı kanında kaynayan milletimiz ömrü tükenmeye mahkûm bulunan bu binanın imdadına yetişmiş ilâve ettiği ayaklar ve minarelerle tükenmez ömürler vermiş yine mabet olarak yaşatmış, son asrın yeni Türkleri bizler dahi bütün acuna sanat ve tarihe aşkımızın ebedî bir abidesi olarak bu mabedi bundan böyle acun durdukça bir müze gibi bezeyerek saklıyacağız.

Bir mimar gözüyle bezemenin en mühim şartlarını alarak şunları görüyorum:

Bu bina saha itibarıyla çok cesim ve çok azametlidir, mütenazır noktaları birbirine benzememek derecede deformasyonlar mevcuttur.

¹ Mimar Nihat Nigizberk'in 11. madde hakkında komisyonun sualine şifahi ifade konulu bir not düşmüştür. (Belge 7).

Bir müze olmak itibarıyla her şeyden evvel bu binanın çok dikkatli ve çok salih olarak plânları, maktaları, detayları alınmalıdır. Bu çok güçlüklerle görülecek ve çok zaman yiyecek bir iştir.

Evkaf -son yirmi sene- zarfından diğer camilere olduğu gibi bu camiide de Türkiyenin en kuvvetli heyeti fenniyesini toplayarak çok dikkat ve teyakkuz göstermiş, senelerden beri pekçok etüdler ve pek çok nafi tamirâtı yaptırmış 326 senesinde celp ettiği mütehasşısalar verdikleri raporlarda esaslı etüd ve plânları yapmak için bir mesul mimar maiyetinde iki mütehasşıs mimar, iki desinatör, bir mükemmel usta ve işçiden ibaret bir heyeti fenniyenin teşkilini talep etmişlerdir. Tabii o zaman Müze olması düşünülüyordu. Fakat bugün madem müze olacaktır, bu binanın bütün resimleri tab'olunur ve gelen gezicilere bir bedel ile satılmak hem elzem hem çok faidelidir.

Bu resimler bundan böyle yapılacak tamirat için çok lüzumlu bir dosyadır. Bu binanın yaşı kadar da uzun geçirdiği tamir devirleri vardır ki bunlar için kütüphaneler dolu eserler vardır. Bunlardan teşkil olunacak albümün mütemmimi olarak lisanımıza çevrilmeli ve tesbit edilmelidir.

Böyle büyük ve çok muazzam ve bilhassa eski binalarda tamir ve terminin hiç ardını arasını kesmeğe gelmez, kesilecek olursa açılacak rahne çok ziyan ve çok fedakârlıkla örtülmek bilmez. Evkaf buna dahi birkaç sene evvel toptan binlerce lira para safretmiştir ve her senede binlerce liralara sarfetmekten geri durmamıştır, öyle iken bile bugün tamire muhtaç yerleri pek çoktur. Daimi olmak şartıyla her sene bu bina için asgari onbin liralık bir tamir mecburidir. El sürülmeyecek gibi kıymetli bir müze olarak saklamak istediğimiz bu binanın, ebedî, temiz muhafaza edilebilmesi mesuliyetini üzerine almak ve bu mütemadi tamiri yapmak ve bu ilmi tetebbuatı hemen muvaffakiyetle, matbu eserlerle tezyin etmek vazifesini görmek için ben Avrupalı mütehasşısalar gibi dokuz kişiden mürekkep bir heyeti fenniye teklif etmiyeceğim. Yalnız hiç olmazsa senevî beşbin lira tahsisat da buna ayrılarak arkeoloji bilir, Fransızca ve Almancaya aşına bir mimar ile her sanat elinden gelir faal bir ustanın daimi surette istihdamı pek lâzım ve pek mübrem bir ihtiyaç olduğunu bu sözlerimle hatırlatmak istiyorum".

Maarif Vekili Abidin Özmen, Ayasofya'yı müzeye dönüştürme çalışmalarını sürdüren komisyondan bazı konulara açıklık getirilmesini istemiştir; Ayasofyanın ana kubbesi altına rastlayan alana önemi daha az eserler konulacak olursa genel düzenin bozulabileceğini ileri sürmüştür. Üst galerilerde eser teşhiri düşünülüyorsa, bunların detaylı projelerinin hazırlanıp hazırlanmadığını kamuoyundan sormuştur. Ayrıca büyük mâli yükten kaçınmak için İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki geç Roma ve Bizans lahitlerinin yerlerinde bırakılmalarının yerinde olacağını belirtmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzesindeki Bizans çanak çömlekleri ile Türk-İslâm Eserleri Müzesi ve Çinili Köşk'deki Türk çinilerinin alt katta teşhirinin düşünülebileceğini de sözlerine eklemiştir. Bu nedenle alt katın kuzeyinde Bizans, güneyinde de Türk çinilerinin teşhirinde ko-

misyonun ne düşündüğünü sormuştur. Bunların yanı sıra avlu duvarı boyunca mezarlıklardan önceki yıllarda toplanmış, değerli mezar taşlarının mezarlığı andırmayacak biçimde kronolojik düzende teşhirinin müze görünümünü daha da kuvvetlendireceğine değinmiştir. Öte yandan Nur-u Osmaniye, Zeyrek Camilerinden getirilen ve Askeri Müzede¹. bulunan kırmızı porfir lahtın de avluya yerleştirilmesini istemiştir². Son yıllarda İstanbul'un çeşitli yerlerinde bulunan damgalı Bizans tuğlalarının da dış nartekste sergilenmesinin uygun olabileceğini sözlerine eklemiştir³. Bütün bunların yanı sıra Ayasofya'nın genel anlamda anıt-müze görünümü alacağı vurgulanmıştır.

Ayasofya'nın müze olarak ziyarete açılabilmesi için eser sergilenmesinin yanı sıra teknik bazı çalışmalar da yapılmıştır. Bunların sonucunu İstanbul Müzeleri Genel Müdürü Aziz Ogan Kültür Bakanlığına duyurmuş, Müzenin Şubat 1935'de ziyarete açılabilmesi için öncelikle birinci narteksin onarımı ve duvarlarında sergilenecek eserlerin getirilmesini istemiştir. Öte yandan onarım için düzenlenen keşif 2080. TL. eserlerin nakli için 500. TL. gereksindiğini belirtmiştir⁴. Müzenin onarılıp açılabilmesi için de ekli pusulada belirtilen 52 609. TL'den de ayrıca⁵ söz etmiştir. Bu arada İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri Umum Müdürlüğü'nün Müzeler Mimarı Kemal Altan da fenni bir şartname düzenlemiştir. Buna göre narteksin iç duvarları ile tonozların altında kalan, rutubetten kabarak dökülmeye yüz tutmuş sıvalar harçla kapatılacak, üzerleri sıvanacak ve müze yönetiminin belirleyeceği renge boyanacaktır. Narteks koridorlarındaki eksik döşemeler de cinslerine göre tuğla ve mermerlerle onarılacak, kırık alçı pencelere, narteks kapılarının çürüyen kısımları da aslına uygun biçimde yenilenecektir. Bu onarımı yapacak müteahhidin eski eser işlerinde çalışmış, Evkaf ve Müzeler idaresince yeteneği kanıtlanmış ve işinin ehli olması ön görülmüştür. Ayrıca Mimar veya Mühendisin de bazı koşullar aranmaksızın bu ihaleye katılabileceği de şartnameye eklenmiştir. İhale tarihinden 30 gün içerisinde yapılacak işler fenni şartnameye göre bitirilecek, iki taksitte ödeme yapılacak ve yapılanlar beğenilmezse yenilenecektir⁶. Öte yandan onarım çalışmaları sürerken komisyon bazı kararlar daha almıştır. Buna göre Ayasofya Kütüphanesi eski yerinde kalarak özelliğini koruyacak, idari yönden Ma-

1 Ayasofya'nın yanındaki Hagia Eirene Kilisesi

2 Hagia Eirene'nin iç avlusunda Bizans dönemine tarihlenen kırmızı bir porfir lahit bulunmaktadır. Büyük bir iltimalle Abidin Özmen o zamanlar Askeri Müze olarak kullanılan Hagia Eirene'de bu lahitten söz etmiştir. Ne var ki bu lahit Ayasofya'ya getirilmeyerek taşınma zorluğundan yerinde bırakılmıştır.

3 Ayasofya Müzesinde bugün audi-vizuel program odası veya konferans salonu olarak tarafımızdan düzenlenen yerde daha önceleri damgalı Bizans tuğlaları teşhir ediliyordu.

4 İstanbul Asar-ı Atika Müzelerininin 16.1.1935 gün, 19905/45 sayılı yazısı (Belge 8).

5 Ayasofya Müzesi dosyalarında bu pusulaya rastlanmıştır.

6 Ayasofya Müzesi Arşivinde bulunan, İstanbul Asar-ı Atika müzeleri Umum Müdürlüğü'nün 1.4.1935 günlü fenni şartnamesi (Belge 9).

arif Müdürlüğüne bağlı kalacak ve ancak Müze içerisinde kalışından ötürü burada çalışacaklar öncelikle Müze yönetiminden izin alacaklardır¹.

Maarif Vekili Abidin Özmen İstanbul Müzeler Müdürlüğüne yazdığı bir başka yazıda bu konuda bazı önerilerde bulunmuştur. Ayasofya Kütüphanesindeki basma eserler İstanbul Umumi Kütüphanesine gönderilecek, ancak bu konuda izlenecek yöntem kararlaştırılincaya kadar da yerinde bırakılacaktır². Buna karşılık İstanbul Müzeleri Umum Müdürlüğü kitapların yerli yerinde kalmasını, İstanbul'un diğer kütüphanelerinde bulunan Ayasofya'ya ait kitapların da buraya gönderilmesini istemiştir³.

Ayasofya'nın içerisinde Sultan I. Mahmut'un yaptırdığı kütüphane sözcüğün tam anlamıyla mimari bir şaheser olup dışta dayanak duvarlar, içeride de payeler arasına bir biblo gibi yerleştirilmiştir⁴.

Ayasofya'yı Müzeye dönüştürme çalışmalarını yürüten komisyon, altta kubbenin altına rastlayan yerde Bakanlığın önerisine uyararak eser teşhir etmemeye karar vermiştir. Buna dayanak olarak sergilenecek eserlerin çok fazla yer kaplamaları ve taşınmalarında malî güçlük gösterilmiştir. Küçük eserlerin sayıları az olacağından, taşınmalarında da fazla bir zorluk çıkmayacağı belirtilmiştir⁵. Ayasofya bahçesinin yalnızca Bizans çağı eserlerinin bir arada bulunacağı açık hava müzesi görünümünü taşıması, islâm mezar taşlarının ise buraya konulmasının yerinde olamayacağı düşünülmüştür⁶. Ayrıca komisyon Ayasofya'nın bitişiğinde, Belediye tarafından "Kimsesizler Yurdu" olarak kullanılan yapının yıkılmasını ve vilayete de bilgi verilmesini istemiştir⁷. Bunun yanı sıra Ayasofya avlusundaki deponun, tuğla minare altındaki dükkânların da kamulaştırılmalarının yerinde olacağı

1 İstanbul Asarı Atika Müzeleri Umum Müdürlüğünde toplanan bu komisyon kararını Aziz Ogan, Nihat Nigizberk, Ziya Kocaman, Tahsin Öz ve Efdal Tekinel imzalamıştır. Ancak bu kararın laritli belge üzerinde yazılı değildir (Belge 10).

2 Maarif Vekâletinin 20.9.1935 gün ve 90740 sayılı yazıları.

3 İstanbul Asarı Atika Müzelerinin 27.1.1935 gün, 19959/99 sayılı yazıları.

4 Bkz. E. Yücel "Ayasofya Kitaplığı" Türkiye, İst. 1984 S. s.11-17; E. Yücel "La Bibliothèque du Sultan Mahmut à Sainte Sophie" Travaux et Recherches en Turquie de Mahmut I. er à Sainte Sophie" Introduction à l'art du livre en Turquie, İstanbul 1986, s.6-7.

5 Komisyon bu karara varmadan önce içeride büyük ölçüdeki Bizans eserleri ile yeni neslerle Bizans ve Osmanlı çinilerini sergilemeyi düşünmüştü. Ancak devrin Maarif Bakanı Abidin Özmen bu fikri kabul etmemiş; ve bu defa komisyon ona uyararak kamımızca en yerinde karar almıştır.

6 Ayasofya Müzesinin arka bahçesinde bugün bazı islâmî mezar taşlarının bulunduğu dikkati çekmektedir. Bu taşlar Anadolu Medeniyetleri Sergisi sırasında, 1983 yılında sergi komitesince Türk ve İslâm Eserleri Müzesinden buraya getirilmişti. Ancak Türk ve İslâm Eserleri Müzesinin İbrahim Paşa Sarayına taşınmasından sonra yersizlikten ötürü bu mezar taşları Ayasofya'da kalmıştır. İleride herhangi bir yanlışlığa düşülmemesi için bu konunun açıklanmasında yarar vardır.

7 Bu konuda sözü edilen; "Büyük abidenin şerefini giderecek mahiyette olduğu" denilen bu yapı büyük bir ihtimalle Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Sultan II. Mahmut'un yenilediği Ayasofya Medresesidir. Bu medresenin yıkımını Sayın Ekrem Hakkı Ayverdi acı bir dille yermiştir. Bkz. E. H. Ayverdi, a.g.e.

dile getirilmiştir¹. Komisyonun son derece ilginç ve yerinde bir kararı da Vakıflar Baş mimarı Nihat Niğizberk'in isteği ile alınmıştır. Buna göre Arkeoloji konusunda çalışmış, Bizans kültürünü, Ayasofya literatürünü bilen bir mimar burada sürekli bulundurulacaktır. Böylesine önemli bir yapının onarını da hiçbir zaman ihmal edilmeyecek, bilgili işçilerce onarılabacak ve her yıl en az 15 000. TL. ödenek ayrılacaktır.

Ayasofya'daki Müze ve onarım çalışmaları sürerken güncel basın konu ile çok yakından ilgilenmiştir. Meselâ Milliyet Gazetesi "Ayasofya'nın Müze yapılması için hazırlıklar" başlığı altında geniş bir yazı yayınlamış ve Müzeler Umum Müdürü Aziz Ogan ile Maarif Vekili Abidin Özmen'in açıklamalarına yer verilmiştir².

Aziz Ogan'ın açıklaması şu şekildedir:

"Ayasofya'nın Müze'ye tahvili hakkında bize henüz bir emir verilmiş değildir. Yalnız Ayasofyanın tamiri ve bu tamire bizim nezaret etmemiz için emir verilmiştir. Tamir Ayasofyanın haricî sıvalarına, bilhassa garp cihetine münhasırdır. Bu tamirat için ne kadar para sarfı icap ettiğini tesbit için bir keşifname hazırlanması emredilmiştir. Düünden itibaren müze mimarları ve sair bu vadede salâhiyet ve ihtisas sahipleri keşif icrasına başlamışlardır. Hazırlanacak keşifnameyi Maarif Vekâletine takdim edeceğiz. Tamirin ne zaman başlayacağı hakkında henüz bize bir emir verilmiş değildir. Ayasofyanın müze'ye tahvili kararı hakkında da gazetelerdeki neşriyattan başka ve fazla malûmatımız yoktur."

Maarif Vekili **Abidin Özmen** ise şu beyanını vermiştir:

"Ayasofya Camiinin Müze olması etrafında bir tasavvurumuz vardır. Camiinin Müze olup olmayacağını bir fen heyetine tetkik ettiriyoruz. Heyetin vereceği rapora göre mesele bir karara bağlanacaktır."

Milliyet Gazetesinin 11.9.1934 tarihli sayısında bu konuda şöyle bir beyanat vardır:

"Diğer taraftan Sultanahmet Camiinin unumi kütüphaneye kalbedilmesi tasavvuru üzerine kendisine müracaat ettiğim Maarif Vekâleti erkânından bir zat bana şu malûmatı verdi:

Bence Sultanahmet camiinin bir kütüphane olarak kullanılmasına inkân yoktur. Çünkü konulacak kitapların herhangi bir yangın veya başka bir tehlikeye karşı muhafaza edilebilmesi için caminin içinde bölmeler yapmak suretiyle tadilât icap edecektir. Bu tadilât ise caminin güzelliğini ve şeklini bozar."

Aynı Gazetede Maarif Vekilinin beyanını ise şöyledir:

"Ayasofyanın müze'ye kalbine hazırlanılmaktadır. Ayasofyanın esaslı surette

1 Ayasofya Müzesindeki arşiv kayıtlarından avluda bu deponun Zonguldak Çaycuma Nahiyesinde Kuyumcuoğullarından Kara Mehmet, Hüseyin ve Hasan'ın; tuğla minare altındaki dükkaların da Emine Hanım, Kebapçı Kadri Efendi, Beyoğlu Maliye Şubesi memuru Şükrü Bey ile Mustafa Hüseyin Efendi mülkiyetinde olduğu öğrenilmiştir. Ancak Ayasofya'da Müze çalışmaları sürerken Vakıflar ile mülkiyet konusu üzerinde yeterince durulmuş ve konu ilerideki yıllarda Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü arasında çözümlenemeyen kira ve tahliye davalarına konu olmuştur.

2 Milliyet Gazetesi, 11.3.1934. (Belge 11).

tamiri tekerrür etmiştir. Bina çok sağlamdır. Yapılacak tamirden kasıt binanın metanetini ziyadeleştirmek değil, güzelliğini muhafaza etmektir. Ayasofyanın haricî sıvaları, bilhassa garp cihetindeki sıvalar havaların tesirâtı ile zedelenmiştir. Yapılacak tamir şimdilik bu sıvalara inhisar edecek ve tamirat Müzeler Umum Müdürlüğü'nün nezareti ve müzeler mimarlarının tarifleri altında olacaktır. Bu hususta Müzeler Umum Müdürlüğüne emir gelmiş, dünden itibaren tamir için keşfe başlanmıştır. Ayasofya kubbesinin haricî tamiri bundan bir sene evvel esasen ikmal edilmiş olduğundan kubbe yeni bir tamire lüzûm göstermemektedir. Şimdilik yalnız haricî kısımda beden duvarlarının ve küçük tâlî kubbbelerin tamiri yapılacaktır. Tamir tahsisatının Evkaf Bütçesinden mi, yoksa Maarif bütçesinden mi ayrılacağına dair henüz bir karar yoktur."

Ayasofya'nın müze oluşu ve burada sergilenecek eserlerle ilgili tartışmalar basında sonraki yıllarda da sürmüştür. Meselâ Rıza Çavdarlı "Ayasofya müzesine hangi eserler konmalı, yanlış bir karar vermeyelim" başlığı altında ilginç bir yazı yayınlamıştır:

"Bizansa ait bir bina içerisinde Osmanlı eserlerini toplamak, müzecilikte en mühim bir esas olan eseri binaya, binayı esere uydurmak kaidesine aykırı olmakla beraber, birçok mahzurları da vardır. Ayasofya'nın ihtişaim ve azameti altında Osmanlı eserleri küçülür. En iyisi buraya Bizans eserleri konmalı, Türk Eserleri de Süleymaniye veya Sultan Ahmet müze olup oraya konmalı"¹.

Türk-İslâm Eserleri Müzesi ile Çinili Köşkten bazı Türk çinilerinin Ayasofya'ya kaldırılması konusunda Müzeler Mimarı Kemal Altan'ın da bir yergisi yayınlanmıştır:

"Çinili Köşk'de eşyaların yerlerinden kaldırılarak çeşitli müzelere gönderilmesi doğru değildir.

Ayasofya bugün büyük bir mabettir. Bu mabedin iç ve dışında Türk mimarlarının elile yapmış Türk San'at ekleri, tahkimler mevcuttur ve kendi esasında bir müzedir. İçindeki fresklerin, nakışların, ince oyma işlerin, mermer satılı kaplamalarının, duvar mozaiklerine mahsus bir takım resim ve tasvirlerin yerinde temasından bir zevk duyulabilir.

Ayasofya'nın nartekslerine, mabet kısmına birtakım heykeller, lâhîit ve sütun başlıkları doldurmak, yerleştirmek iki işi birden bozmak demektir"².

Ayasofya Müzesinde eser sergilenmesinde son derece akılcı bir yol izlenmiştir. Özellikle binanın kendisinin bir anıt-müze olduğu düşüncesinden yola çıkılmış, içeride yoğun bir sergilemeye gidilmemiştir. Ayasofya'nun dış narteksindeki gibi eserler dışında içeride binanın mimarisi, mozaikleri ve Türk Çağı eserleri ön plânda seyirciye sunulmuştur.

AYASOFYA'NIN LEVHALARI

Ayasofya'nın cami oluşundan sonra ünlü Türk hattatı Tekneci-zâde İbrahim Efendi'nin H. 1061 (1651) tarihli yazıları ibadet yerine çepçevre

1 Yeni Sabah Gazetesi, 6.8.1939.

2 Son Posta Gazetesi, 2.6.1939.

asılmıştır. Yan duvarlardaki mermerlere uyacak biçimde, dikdörtgen çerçeveler içerisine alınan bu levhalarda Allah, Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan ve Hüseyin'in isimleri yazılı idi. Türk yazı sanatı yönünden son derece değerli olan bu eserler Sultan Abdülmecid'in isteği ile 1847-1849 yıllarında İstanbul'a gelen İsviçreli Mimar GBT. Fossati'nin Ayasofya onarımı sırasında yerlerinden kaldırılmış ve sonra da yok olmuştur¹. Günümüzde bu levhaların yerinde XIX'uncu yüzyılın bir diğer ünlü hattatı Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin yazıları bulunmaktadır. Kazasker Mustafa İzzet Efendi ana kubbenin içerisine Kur'anın En-Nûr suresinin 35.inci ayetinden² başka 8 m. çapında, 36 cm. genişliğinde harfleri olan, Allah, Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan ve Hüseyin'in isimlerini muşamba levhalar üzerine yazmıştır. Türk yazı sanatının en büyük ölçüdeki örnekleri arasında olan bu levhalar Ayasofya'nın Müzeye çevrilmesi sırasında yerlerinden indirilmiş ve uzun bir süre zeminde kalmış, sonraki yıllarda da bazı polemiklere sebep olmuştur.

Ayasofya Müzesi'nin eski yazışma dosyalarında bulunan bazı belgeler levhaların yerlerinden indiriliş sebebine ışık tutmuştur. O zamanlar İstanbul Müzeleri Genel Müdürü olan Aziz Ogan, Kültür Bakanlığına levhaların yerlerinden indirilmelerinin son derece güç olduğunu ve Sultan Ahmet Camii'nin kapılarında içeriye sokulmalarının da kolay olmayacağını yazmıştır. Bunun ardından bu işi yapabilecek nitelikte kişiler bulununcaya kadar levhaların yerlerinde bırakılmalarını, eğer kesinlikle indirileceklerse zeminde sergilenmesini Bakanlığın onayına sunmuştur³.

Millî Eğitim Bakanı Abidin Özmen de Ayasofya'daki Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin levhalarının becerikli kişiler bulununcaya kadar yerlerinde kalmalarının uygun olacağını yanıtlamıştır⁴. Ayasofya'yı müze olarak düzenleyen komisyon da aynı konuya değinmiştir:

"Ayasofya Müzesinden indirilen Mustafa İzzet (Kazasker) tarafından yazılmış büyük levhalar çok değerli Türk eserleridir. Bunlar Evkafça istenildiği gibi Sultan Ahmet Camii'ne götürülecek olursa binanın mimarı görünümünü engelliyecektir. Bu güzel eserlerin zayi olmaması için Ayasofya Hünkâr Mahfeli çevresinde, uygun bir yere birbuçuk metre aralıklarla iki sıra halinde düzenlenmesi yerinde olacaktır⁵."

Bunun ardı sıra Aziz Ogan'ın Kültür Bakanlığına yazdığı bir başka yazıdan da Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin levhalarının İstanbul Evkaf Müdürlüğüne yerlerinden indirtildiğini öğreniyoruz. Ayasofya'da yere in-

1 Erdem Yücel, "Ayasofya Onarımları ve Vakıf Arşivinde Bulunan Bazı Belgeler" Vakıflar Dergisi, C.X, Ankara 1973, s.219-228; Erdem Yücel, "Ayasofya Çalışmaları ve Yapılan Onarımlar" Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi", İstanbul 1989 S.6, s.26-30.

2 Kur'an, En-Nûr, 24/35.

3 İstanbul Asarı Atika Müzeleri'nin 4.2.1935 gün ve 20000/140 sayılı yazısı (Belge 12).

4 T.C. Maarif Vekâleti, Müzeler Dairesi'nin 12.2.1935 gün ve 90715 sayılı yazısı (Belge 13).

5 İstanbul Asarı Atika Umum Müdürlüğü kararı (tarihsiz) (Belge 10).

dirilen ve Sultahmet Camiine konulması düşünülen bu levhaların orada sergilenmesi de bazı karşıt görüşlere sebep olmuştur. Sultanahmet Camii iç mekânının Ayasofya'dan daha küçük oluşundan ötürü levhaların görünümü etkiliyeceği ve güzelliği bozacağı ileri sürülmüştür. Bunun üzerine Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin levhaları Ayasofyanın zemininde şimdilik kalmaları daha uygun görülmüştür¹. Maarif Vekâleti; "Ayasofya'nın kilise olduğu kadar mihrap, minber, müezzin mahfeli, vaiz kürsülerinin eklenmesiyle aynı zamanda cami şeklini aldığı belirtmiş ve müzeye çevrildikten sonra her iki devrinin gösterilmesine dikkat edilmesini" istemiş, levhaların zemininin uygun bir yerde sergilenmesini vurgulamıştır². Uzun bir süre sonunda İ. Alâeddin Gövsa'nın güncel bir gazetede yayınlanan "Ayasofya Levhaları" isimli bir yazısından bu levhaların 1949 yılına kadar yerde, tahta iskelede kaldığını öğreniyoruz:

"Ayasofya'nın Müze haline konulması sırasında her biri nefis bir Türk eseri olan köşelerdeki altı muazzam levhanın da yere indirilmiş olduğunu görerek üzülmüştüm. Binanın bir zamanlar Hıristiyan Mabedi olduğunu gösteren resimlerin ve haçların muhafazası nasıl tabii ise Türk ve İslâm mabedi sıfatıyla taşıdığı hatıraları da olduğu gibi muhafaza etmek öylece zaruri değil miydi?

On sene kadar önce Maarif Baş Müfettişi sıfatıyla müzeye ait bir meseleyi tahkik ederken levhaların duvar kenarlarında ve adi tahta iskelelere iştirilmiş olarak sürüklendiklerini gördüm.

Levhaların yerlerindeyken kapıdan çıkıp çıkarılmayacaklarını ölçmek mümkün iken teşebbüsün gayet cahilane bir hoyratlıkla yapılmış, sonra da kapıdan çıkarılmak için arkaları alçılı olan kalın mukavvaları bükmeğe yüzünden bir tanesinin kırılmış olduğunu müşahade ettim. Meseleye dair o zamanlar Maarif Vekilliğine verdiği rapor çok etraflı ve delillere müstenit idi.

Geçen gün hayretlere düşerek ve tâ içinden yanarak öğrendim ki o nefis levhalar hâlâ yerlerde sürüklenmektedir ve kararlaştırılmış olmakla beraber onları yerlerine asmak imkânı el'an bulunamamıştır"³.

Ayasofya Müzesinde bulunan "7'nci Toplantıdan Özel Zabıt" başlıklı bir tutanaktan İ. Alâeddin Gövsa'nın yazısı üzerine konunun gündeme geldiği ve levhaların da o güne kadar yerde kaldığı ortaya çıkmıştır⁴. İstanbul Eski Eserler Encümeninin bu tutanakla ilgili toplantısında Ayasofya'da Bakanlığın izni alınmadan indirilen, Allah, Muhammed ve Cihar-yârı Güzin levhalarının yeniden yerlerine asılması düşünüldüğü ilgili Bakanlıktan alınan yazının⁵

1 İstanbul Asarı Atika Müzelerinin 23.2.1935 günü, 2000/7-227 sayılı yazısı (Belge 14).

2 Maarif Vekâleti, Müzeler Dairesinin 13.3.1935 günü, 90788 sayılı yazısı (Belge 15).

3 İbrahim Alâeddin Gövsa, "Ayasofya'nın Levhaları" Hürriyet Gazetesi, 25.1.1949 (Belge 16).

4 7.inci toplantının özel zaptı 25.1.1949 tarihli olup bitiminde imza bulunmamaktadır. Ancak bunu izleyen 8.inci toplantının özel zaptı bunun devamı olup Aziz Oğan'ın başkanlığında Efdaletin Tekinel, R. Saffet Atabinen, Mahmud Nedin Gündüzalp, Nazım Poroy, Prof. A. Müftü Mansel, Felmi Karatay, Vehap Kocamemi, Prof. Sedat Hakkı Eldem, Rüstem Dınyuran, N. Ebussıudoğlu, Feridun Dirimtekin, Y. Mimar Fikret Yücel, Ziya Kocaman, Y. Mimar Süreyya Yücel ve Avni Erbabacan'dan meydana gelmiştir (Belge 17).

5 Milli Eğitim Bakanlığının 21.1.1949 günü ve 224 sayılı yazısı.

okunmasıyla başlanmış ve üyelerin görüşleri sorulmuştur.

Başkan Aziz Ogan, Ayasofyanın temizlik ve onarım çalışmalarının yapıldığını uzun uzun anlattıktan sonra Atatürk'ün Ayasofya'ya geldiğini, kendisini Dahiliye Müdürü Bekir Şükrü Eğeli'nin karşıladığını, onun isteği ile levhaların yerlerinden kaldırıldığını söylemiştir. Bunun ardından komisyon Bekir Şükrü Eğeliyi dinlemiş, o da levhaların Atatürk'ün isteği ile buldukları yerin mimari güzelliğini örttüklerinden yerinden kaldırıldığını söyliyerek kendisini savunmuştur. Ardından bir başka olaya değinmiştir:

"1939 yılında Sami Boyar Ayasofya Müzesinde Başışyar iken yağhanede (Vaf-tizhane) yaptığı bazı tahribat Encümen üyelerince mahallen görülmesi üzerine idarece Bakanlığa arzedilmiş ve bunun üzerine o zaman Maarif Müfettişi bulunan İ. Alâeddin Gövsa bu işin tahkikine memur edilmiştir. Sonradan Müzeye gelen Sami Boyar, Bakanlıktan izin gelmeden Allah, Muhammed ve Cihar yâr-ı güzîn levhalarını indirdiğimizi şikâyet etmiştir. Bunun üzerine İ. Alâeddin Gövsa beni Maarif Müdürlüğündeki Umumi Müfettişlik Bürosuna davet ederek bu konuda ifademi almıştır. O zaman müfettişin vâki olan sualine cevaben levhaların Atatürk'ün emriyle yerlerinden indirilerek Bakanlığın emrince muhafaza altına alındığını söylemiştim. Müfettiş bu ifademe karşı Atatürk'ün o sıra Reisicumhur ve Devlet Reisi bulunması hasebiyle lââyüs'el¹ olduğunu ve böyle bir emri veremiyeyeceğini, Teşkilatı Esasi Kanununun buna engel olduğunu beyan ederek gerekli emrin Bakanlıktan alınması lazım geldiği noktasında ısrar etti."²

R. Saffet Atabinen; *"Ayasofya'nın Fatih tarafından İstanbul'un fethini müteakip ilk olarak camiye tahvil edilen bir mabet olması dolayısıyla buraya konulan bu levhaların yerlerinde bırakılan minber, mihrap gibi yerlerinde bulunmaları İstanbul'un Türkler tarafından fetih sembolünü ifade etmesi bakımından uygun olacağını"* söylemiştir.

7'nci toplantının devamı olan 28.1.1949 günlü 8.inci toplantıda daha önce kendilerine söz sırası gelmeyen üyeler görüşlerini açıklamışlardır³.

Feridun Dirimtekin, *"Bakanlığın bu husustaki sorusunu vak'alarla karşılaştırınca meydana garip bir vaziyet çıkmaktadır. Bundan elli gün kadar evvel⁴ vereceğim bir konferans dolayısıyla Ayasofya Müzesini ziyaretim esnasında bu levhaların yerlerine konması için mütelharrik bir iskelenin kurulmuş olduğu ve levhaların bu maksatla yerlerine konmak üzere hazırlanmış bulunduğunu ve hatta bu işin bir müteahhude ihale edildiğini öğrenmiştim. Buna göre iki ay evvel bu hususta bir karar verilmiş ve tatbikata geçilmiştir. Bu iş için icra safhasını geçtikten sonra bu mesele hakkında Encümenden mütalaa sorulmasını garip bulmaktayım. Ama bu hususta fikrim sorulursa, binanın mimari hüviyetini kapayacak herhangi bir şeyin orada bulunmasına taraftar olmadığımı, Ayasofya'nın kendisininin*

1 Mesul olmaz anlamındadır.

2 7'nci toplantının özel zaptı.

3 8.inci toplantının özel zaptı. Feridun Dirimtekin 17.6.1955-1.12.1970 tarihleri arasında Ayasofya Müzesinde Müdürlük yapmıştır.

4 8.inci toplantının özel zaptı. (Belge 18).

müze olduğu, binanın asırlarca islâm dinine hizmet ettiğini gösteren levhaların, mihrap önündeki halıların, rahile, şamdan v.s. yerli yerinde bırakılmış bulunduğunu söylemekle iktifa ederim.”

Sedat Hakkı Eldem, “Evelce böyle bir karar verilirken bize birşey sorulmadı. Şimdi anlıyoruz ki bu karar verilmiştir. Fikrimce bu bina cami iken yerdeki halılar, duvardaki levhalar ve diğer ilavelerle binada canlı bir taksimat vardı. Bu haliyle de canlı bir varlıktı. İnsan, bu eşya sayesinde binayı daha iyi ve daha esaslı inceleme imkânı buluyordu. Sonradan levhalar indirilmiş, halılar kaldırılmış ve bu canlı taksimat ortadan kalkmıştır. Şimdi de öğreniyoruz ki levhalar yerlerine konulmuştur. Tebellür etmiş, tahakkuk etmiş bir netice üzerinde herhangi bir kararın ne gibi bir rol oynayacağını tahmin etmek de çok güçtür. Madem ki dediklerini yapıyorlar, bizden ne soruyorlar. Bana kalırsa biz burada bir fikir beyan etmiyelim. Çünkü biz bu işi konuşurken bu levhalar yerlerine takılmış bulunuyor.”¹

Efdalettin Tekiner: “Bu hususdaki muhabere dosyası gözden geçirilirse görülüyor ki, burada ince bir nokta vardır. O da Ayasofya'nın gerek Müzeye tahvilinde gerekse levhaların indirilmesinde Encümenimizin dahil olmadığıdır. Levhalar Enri mahsusla indirilmiştir. Bu esas itibarıyla Encümeden geçmemiştir. Bugün de yerlerine konulmuştur. Bundan dolayı Encümenince yapılacak birşey yoktur.”²

Prof. A. Müfit Mansel: “Meseleyi iki kısımda mütalea etmek icap ediyor. Birinci kısım, bu levhaların indirilmesi işi; bu fazla izam edilmiş, bunlar nasıl olmuş, dosyada mevcuttur. Bunları isbat etmek gayet kolay, ikinci kısım, o zamanki özel komisyonca böyle düşünülmüş, Vekâletin tensibine arzedilmiş, fakat son zamanlarda Ayasofyada birçok şeyler yapıldı. Bunlar önemli şeylerdir. Hiçbiri bizden sorulmadı da bunlar neden soruluyor. Belki şimdiye kadar ihmal edildi de şimdi soruluyor diyelim. Fakat bunda da samimiyet olmadığı anlaşılıyor. Çünkü levhaları taktırıyorlar, bize de laf olsun diye soruyorlar.”³

Vehap Kocamemi; “Bence levhalar binanın mimarî güzelliğini bozuyordu. Nitekim Evkaf İdaresi levhaları indirerek Sultanahmet Camiine asmak istemiştir. Cami Müze haline dönüştükten sonra bunların indirilmesi fena da olmuştur.”⁴

Toplantıda son sözü Aziz Ogan almış ve levhaların yerli yerine asılmış olduklarının öğrenildiğini ve bu konuda artık tartışacak birşey kalmamıştır, diyerek oturumu kapatmıştır. İlginçtir ki levhaların toplantıdan iki ay önce yerlerine konulmaya başlandığı o tarihte ise yerlerine asılmış oldukları öğrenilmiştir.⁵

Atatürk 6 Şubat 1935 günü Ayasofya'ya gelmiş ve yapının her yanını dikkatle incelemiştir. Bu arada Sultan I. Mahmut kütüphanesini, avluda Alman Arkeoloji Enstitüsünce yürütülen kazı yerini gezmiştir. Atatürk'ün levhaların yerlerinden indirilmesini özellikle istediği Ayasofya Müzesindeki

1 8. inci toplantının özel zaptı.

2 8. inci toplantının özel zaptı.

3 8.inci toplantının özel Zaptı.

4 8. inci toplantının özel zaptı.

5 İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğünün 28.1.1949 günü, 35 sayılı yazıları (Belge 19).

belgelerin hiçbirinde yer almamıştır. Atatürk bunu istemiş olsa idi kesinlikle daha öncekilerde olduğu gibi Bakanlığın yazılı bir emri olurdu. Büyük bir ihtimalle işgüzar bir memur, etrafa hoş görünmek amacıyla bu levhaları kendiliğinden yerlerinden indirmiş ve sonra tahkikat açılınca kendisine verilen hâyalî bir emirle bu işi yaptığını söyliyerek işin içerisinden sıyrılmak istemiştir!

AYASOFYA'NIN MÜZE OLARAK AÇILIŞI

Ayasofya, İstanbul Vali Muavini, Evkaf Müdürü ve İstanbul Müzeler Genel Müdürü arasında yapılan bir protokol ile Müze yönetimine devredilmiştir. Bundan dolayı avlu kapısına "Müze tamir ve tasnif sonuna kadar kapalıdır" yazılı bir levha asılmıştır. Ayasofya Müzesine yeni kadrolar sağlanuncaya kadar imam ve müezzinler dışında cami hayrat hademesinden altı kişi nöbetleşe gece bekçisi olmuşlardır¹. İstanbul Arkeoloji Müzelerinden de bir mutemet ile bir muhafız burada görevlendirilmiştir.

Ayasofya mihrabında onüç, müezzin mahfeli ve maksurelerdeki diğer halılarla şamdanlar²

Ayasofya'da mihrabın iki yanına yerleştirtmiştir. İbrahim Paşa da bu şamdanlar üzerine nesih yazılı bir kitâbe koydurtmuştur. Türk çağını yansıttıklarından yerlerinde kalmaları kararlaştırılmıştır. Bunun dışında ibadet mekânı ile yan neflerdeki halıların Evkafa geri verilmeleri uygun görülmüştür. Üst galerideki hazine-i evrak sandıklarının acele buradan kaldırılması istenmiştir.

Ayasofya Müzesinin en kısa sürede ziyarete açılabilmesi için büyük çapta bir temizlik yapılmasına gereksinim duyulmuştur³. Bu arada üst galerilerle dış narteksin onarımı tamamlanuncaya ve yeni kadrolar da gelinceye kadar kapalı kalması kararlaştırılmıştır. Darphane ve Damga Matbaasında Müze biletleri basıldıktan sonra Ayasofya'yı ilk gün 463 yerli, 370 yabancı olmak üzere 738 kişi gezmiştir.

Ayasofya Müzesi başlangıçta İstanbul Arkeoloji Müzeleri Umum Müdürlüğüne bağlı olarak Baş memur A. Sami Boyar'ın sorumluluğunda idi. Müzenin açılışından sonra Arkeoloğ Remzi Arık başkanlığında Tahsin Öz, Arif Müfit Mansel, Abdülkadir Erdoğan ve A. Sami Boyar'dan oluşan bir komisyon Ayasofya Müzesinin bahçesindekilerle iç ve dış nartekslere yerleştirilecek eserleri seçerek düzenlemişlerdir.

SONUÇ

"Belgelerin ışığı altında, Ayasofya'nın Müze oluşu" ile ilgili bazı gerçekler" ismi altında topladığımız bu araştırmamızı zaman zaman gündeme

1 Maarif Vekâletinin 15.12.1934 gün 9208 sayılı yazıları.

2 Bu şamdanlar Kanuni Sultan Süleyman'ın Budin seferinden sonra İstanbul'a getirilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Budin'in fethinden sonra şehrin en büyük kilisesinde namaz kılmış ve burada gördüğü iki büyük pirinç şamdanı Veziri İbrahim Paşa ile İstanbul'a göndererek

3 İstanbul Asar-ı Atika Müzelerinin 27.1.1935 gün ve 19959/99 sayılı yazıları.

gelen bir tartışma konusu ile bitirmek istiyorum.

Ayasofya'yı Müze konumundan çıkararak, yeniden cami yapmak yerinde bir davranış olabilir mi?

Kuşkusuz bu konunun epey tartışması yapıldı. Ancak olaylara dışarıdan bakmakla içerisinde yaşamak birbirinden oldukça farklıdır. Ayasofya'da altı yıl gece-gündüz yaşadım, bazı olayları çok yakından izleme ve düşünme olanağımı buldum. Yıllar öncesi, "Cami olarak ziyaretin Müze halindeki daha başka, bir mabede yakışacak biçimde, tam bir huşu içerisinde olacaktır" diye yazmıştım¹. Oysa aradan belirli bir süre geçip konuya akıl ve bilginin ışığı altında değişik yönden bakabildim. O zaman büyük yanlışlığa düştüğümü anladım. Ayasofya'nın cami oluşunu önerenlerin hemen hemen tümü Fatih Sultan Mehmet'in vakfiyesinde ısrar ediyorlar. Sırası gelmişken, yorum yapmadan bazı noktaları gözler önüne sermek istiyorum: Fatih Sultan Mehmet'in "Kenise- Münakaşa" diye sözünü ettiği vakfiyesinden Ayasofya'ya büyük önem verdiği bilinen bir gerçektir². Fatih Sultan Mehmet 1 Haziran 1453 günü ilk Cuma namazını burada kılmış, Şeyh Akşemsettin tarihe geçen görkemli hutbesini Ayasofya'nın minberinden okumuştur. Gerçekten o gün Türk-İslâm tarihi en özel ve anlamlı günlerinden birini yaşamıştır. Padişahın emriyle kableye alalacele mermer bir minber ve mahfil yapılmıştır.

Ayasofya'ya karşı son derece saygılı davranan Fatih Sultan Mehmet hakkında batılı tarihçilerin verdikleri bilgiler birbirlerinden oldukça farklıdır. Çoğunlukla kuşatmadan söz eden tarihçiler hurafe ile karışık söylentileri Hıristiyanlığın taassubu içerisinde görmüşler ve bunları gerçekmişçesine yazmışlardır. G. Schlumberger, Bizanslılara sonsuz hoşgörü gösteren Türklere ve Fatih Sultan Mehmet'e gerçek dışı iddialarda bulunduğunu vurgulamıştır³. Öte yandan bu yersiz ithamları yapanlar Hoca Sadeddin Efendi'nin kuşatma ile ilgili kronolojisini ne yazık ki, hemen hiç dikkate almamışlardır⁴.

İslâmiyetin önemli bir dayanışma kuruluşu olan Vakıflar yüzyıllar boyunca yaşamıştır. Dinî-hukuki bir kuruluş olan, aynı zamanda insanlığa hizmeti amaçlayan vakıflar kültür ve sanat ile çok yakın ilişki içerisinde olmuşlardır⁵.

1 Erdem Yücel, "Ayasofya Türk Devri ve Müze mi? cami mi? "Tarih Konuşuyor, İstanbul 1966, S.25. s.2030-2034.

2 Tahsin Öz, Zveı stiftung sarkunden Sultan Mehmet "Fatih, İstanbul 1935; Fatih II. Mehmet Vakfiyesi (Vakıflar Genel Müdürlüğü), Ankara, 1938; Muhammed bin Ali el-Fenârî, Ayasofya Vakıfları Tahrir Desteri, İst. Belediye Kütaphı (M. Cevdet yazmaları) O.64.

3 G. Schlumberger, La Siége la prise et le sue du Constantinople pour les Turcs en 1453, Paris 1915.

4 Saad-ed-din, Relatin de la prise de Constantinople par Mohammed II, Paris 1826.

5 Tarih süreci içerisinde vakfın oldukça uzun bir geçmişi vardır. İslâmiyetten daha önceki yıllarda, çağın hukuk yasalarına göre toplumu düzenleyici vakıflar oluşturulmuştur. Özellikle Alucalıhöyük, Boğazköy tabletleri bunun en belirgin örneklerdir. Bunun yanı sıra Orta-Asya'da Uygurların düzenlediği, deri üzerine yazılmış Uygur Vakıfları günümüze kadar ulaşabilmiştir. Ne var ki Vakıf

Müessesesi gerçek anlamdaki gelişimini islâmiyetten sonra yapmış, Osmanlı İmparatorluğunun en parlak döneminde daha da gelişmiştir. Kişilerin taşınır veya taşınmaz mallarını hiçbir etkide kalmadan, kendi isteği ile mülkiyetinden çıkarıp topluma sunması vakfın en güzel tanımıdır. Bu işlemin yapılabilmesi için de şahitlerin önünde düzenlenen, mahkeme kayıtlarına geçen, vakfiye ismi ile bilinen bazı belgeler düzenlenmiştir. Bu vakfiyeler hazırlanırken de bazı noktalara dikkat edilmesi üzerinde durulmuştur. Bunlar:

“-Allah’a hamd u senâ ve vakfın ecri, sevabı hakkında vârid olan âyet ve hadisler.

- Vakıf olunan mallar.
- Vakıf olunan malların nasıl yönetileceği.
- Gelirlerin kimler tarafından yönetileceği.
- Vakfın kimler tarafından yönetileceği.
- Hâkimin vakfın sıhhati gereği ile ilgili kararı”dır.

Tarih boyunca birbirinden değişik ve gerçekten ilginç, toplumu düzenleyici vakıflardan bazılarında değinmekte yarar vardır:

- Kış aylarında kuşların beslenmesine, hasta ve garip leyleklerin bakım ve tedavi edilmelerine...
- Bayram günlerinde şehir ve kasabalarda top atılarak çocukların sevindirilmesine
- Alış veriş edenlerin aldatılmasını önlemek üzere çarşı ve pazarlara ölçek ve kantarlar kurulmasına
- Evlatlıkların hurpalanıp azarlanmamaları için kırıldıkları kap ve kaçağın tazmin edilmesine
- Yoksul kızlara çeyiz verilmesine, düğünlerinin yapılmasına
- Çalışamayacak kadar yaşlanan veya sakatlanan meslek erbabı için para tahsis edilmesine
- Halkın faydalı eserler yazdırıp bastırılmasına ve parasız dağıtılmasına
- Ceza evlerindeki mahkumaların bazı ihtiyaçlarının karşılanmasına
- Halkın gıda ihtiyacının düşünülmesine, et fiyatlarının kış aylarında yükselmemesini sağlayacak tedbirler alınmasına. Ayrıca ıslah edilmiş koyunluklar kurmayı, koyun cinsinin ıslahına, ziraatin geliştirilmesine
- Köy halkından ihtiyarlara elbise verilmesine
- Çocukların baharda açık havada gezdirilmelerine
- Okul çocuklarının gıda, elbise, yakacak ve diğer masraflarının karşılanmasına
- Van gölünde gemi işletilmesine
- Kimsesiz fakirlerin ölümlerini kaldırmak için teşkilat kurulmasına

- Kışın aç kalan kuşların beslenmesine
- İşte çalışan kadınların çocuklarını bir araya toplıyarak onlara süt anneler bulmaya
- Yollara atılan balgamları ve pislikleri örtmek için para tahsisine.

Bu vakıfların yanı sıra Mürselli İbrahim Ağa'da hastalanarak sürüsünden geride kalan leyleklerin bakılması ve beslenmesi için ciğer ve işkembe vakfetmiştir. Diğer bir ilginç vakıf da kışın kar yağdığında dışarıda kalan, şehir ve kasabalara inen kuşlara serpmek üzere darı ve buğday vakfedilmiştir.

Kısaca değindiğim, yapıldığı çağın koşulları içerisinde pek çok yararı olan bu vakıflar ve vakfiyeler kabul etmeli ki, günümüzde işlevini yitirmiştir. Oysa bunların her biri ayrı ayrı insancıl görüşleri içeren, toplum yararına düzenlenmiş hükümlerdir. Ancak bunların hiç birine değinen, söz eden yok!... Niçin?...

Fatih Sultan Mehmet fetihden hemen sonra ibadet amacıyla Ayasofya'yı camiye çevirmiştir. Bu arada Ayasofya'nın hemen yanı başındaki Hagia Eireni'yi fonksiyonel bir duruma getirmemiştir. Günümüzde Sultanahmet ve çevresinde mimari ve sanat tarihi yönünden birbirinden değerli camiler bulunmaktadır. Turistlerin olduğu kadar müslümanların da dinî gereksinimini taşıyan bu camilerin başlıcaları şunlardır: Sultan Ahmet Camii, Sokullu Mehmet Paşa Cami, Firuz Ağa Camii, Küçük Ayasofya Cami (Sergios ve Bakkus Kilisesi), Zeynep Sultan Camii, Yerebatan Camii ve Ahır Kapı Camii...

İstanbulu ziyaret eden yabancı devletlerin önde gelen kişileri ile yerli ve yabancı turistlerin ilk anda görmek istedikleri yer Ayasofya'dır. Son yıllarda ziyaretçi potansiyeli artan Ayasofya Müzesini 1989 yılı içerisinde 1 378 000 kişi gezmiş, girişlere de de 11.072.000 000. -TL. gelir bırakmıştır. Bu arada Ayasofya Müzesini ziyaret eden yabancı devlet temsilcilerinin müze yönetimince protokol kurallarına uyularak karşılanması da üzerinde titizlikle durulacak bir olaydır.

Fatih Sultan Mehmet'in köhneleşmiş Bizansı yıkarak Ayasofya'yı camiye çevirdiği herkesin bildiği bir gerçektir. Öte yandan Atatürk de çökmüş bir Osmanlı İmparatorluğundan yepyeni bir Cumhuriyet kurmuştur. Türklerin bu iki büyük dâhisi de İstanbulu fethetmiş, günün koşullarını dikkate alarak biri Ayasofya'yı cami, diğeri de Müze yapmıştır.

Kuşkusuz XXI'nci yüzyıla adımımızı atlarken tarihimizi ve günümüzü gözönünde bulundurarak konuya kesin tavır koymanın kaçınılmaz yararları vardır.

(Belge 2)

Istanbul Asarı Atika Müzeleri

Tarih	Yazılan No
	18776 1316

25 Ağustos / 1934

Bay Vekâleti Celileye

Aldığım büyük şifahi emir üzerine Ayasofya caminin müse haline konması için icap eden tedbikata başlanması hakkında verilen emrin bir suretini bağlı olarak derin hürmetlerle beraber sunduğumu ve Evkaf Usul Müdürlüğüne icap eden emrin verilmesini arz ederim.

Maarif Vekili

Agidin Özmen

1/1316

1

T. Ö.
İSTANBUL
ASARİATİKA MÜZELERİ
UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
u. 18776
u. 1316

(Belge 1)

Istanbul 25 Ağustos 1934

(Ma hremdir)

Istanbul Müzeleri Umum Müdürlüğüne

Ayasofya caminin esaslı bir müse haline getirilmesi istenilmektedir. Bu büyük abidenin İslam ve Osmanlı devrine ait eski ve kıymetli eserleri sinesinde toplayarak bütün esaslarıyla kendisini göstermesi muvafık görülmektedir. İjine konacak eserler bu gün muvafık eserler olacak ve müse bu şekilde az zamanda tesatıs edebilecektir. Bu için yapılması için ilk iş olarak :

- 1 - Caminin müse haline getirilmesi için hali halindeki bozma-
nak işare iş ve dışarda neler yapılmalıdır,
- 2 - Nakledilecek eserler nelerdir,
- 3 - Bu iki iş için ne kadar paraya ihtiyac vardır ve müfredatı
nadir,

hususlarının tayini icap etmektedir. Bu işlemlerin İstanbul Müzeleri Müdürü Asis Beyin r'yanetinde, Eski Eserler Müdürü, Sinemadan İfdaledin, mimar Kemal, Topkaya Sarayı Müdürü Müdürü Tahsin, Uygur Beyler'len müteşekkil bir komisyon teşkil edilmiştir. Vilayete tahdiye büyük ve bu işlere vakıf bir satın komisyona gönderilmesi muvafaktır. Komisyon yukarıdaki üç noktaya derhal tesbit edecektir. Vekâlet Müzeleri Müdürü Hâşim Gübeyr Bey bu işi İstanbulda bulunmuş müdet doğrudan doğruya takip edecektir. Ankara Sinografya Müdürü Osman Kerim Bey İstanbulda kaldığı çağla komisyonla çalışmaktadır. İstanbul Vilayetine, Umum Evkaf Müdürlüğüne, İstanbul Müzeleri Müdürlüğüne yazılmıştır.

İst. Müzeleri
VARİDE
1053

120
18776

Maarif Vekili

Agidin

Alakadarlara,

İlk Toplantıyı 27.8.1934 de
13 buluşta hacetini haber
verdim. Halime
26.8.1934.

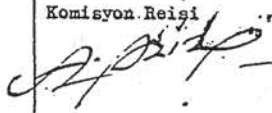
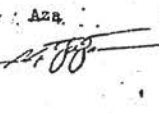
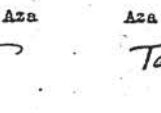
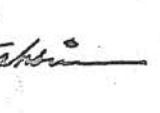
İstanbul Asarı Atıka Müzeleri

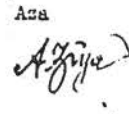
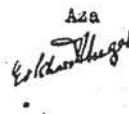
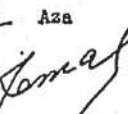
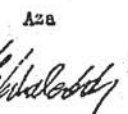
Celen №	2	Tarih	Yazılan №
		27 / 8	/ 4

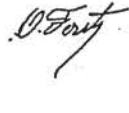
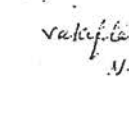
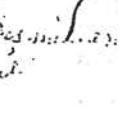

B -

şuher eden direk;direk bağlı ile mimarî akşamın binanın bağgesin-
de ağıkta teğhiri suretile bağgesin bir meşher haline getirilmesi.
Osmanlı eserlerinde de. Süleymaniye'deki Türk ve İslâm eser-
leri müzesinden mahsusaran Osmanlı devrine ait halılar, yasılar,ki-
tapkâpları rahle, şemdanlar,gülşanlar,şemeceler, ve sair olup
bu eserlerin nakline ve orada tespitine ve teğhir emelâtlarının
işaline dair ayrıca bir keğif vucude getirilerek bedalinin tayini
bu husus için müessesin alâkadar ve mütehasıs memurlarının hâsen ke-
şap işine bağlandırılması müstesaddir.

Hususatı atiyode teferruat olarak görülmüştür.
diş martekâbâtına Bisans eserlerinin vas'ı.
Abset kâzândeki ueddin orijinalitesinin muhafazası.
Ust tabakalarda Osmanlı eserlerinin teğhiri.Ve bunlara em-
teber usullere göre düşen varılması ve bu meyanda icap eden idarî
talimat ve kadronun tespitine gâzılmek hususları esas itibarile
kabul edilmiştir.

Komisyon Reisi Aza Aza Aza

Aza Aza Aza Aza

Vakıflar Bakanlığı
Nispetiye

Dünya Müzesi

(Belge 6)

Y.Ü.İ.İ.
E.Y.İ.A.P.
İSTANBUL İZMİR
Sayı

Mevrit Vakolatıcılık Kurumundan subvervel 4/11/94

tarihli ve 54041 Numaralı teahhüt
survisidir.

İstanbuldaki Ayasofya binasının enliip ve binal arazisinde aştımlasene
çelen avaeşlerin başlıca ruzularından birini teğıılı, birçoğk aştı-
ras bulutlarısın Ayasofyanın kubbesi aştırafında kiimlendirili malmun devetler-
ıdır.

Epsin bir mısarlık sanat abidesi olan Ayasofyanın bir mısaya çevril-
meşl bütün çark Alenini aevictirecek ve beşeriyete yeni bir ilim mıseseşanlı
kesindefracaktır. Kaseen bu abideye Hısana ve Türk San'at eserri olarak hah-
mak daha değıredir. Çinkili

Hıfızın 321 nci senesinde Büyük Konaşın bu güdeki bısannın öldüğü
yere başlılıkla bısıtasında bir kılıse yapılmış, fakat bunun yınunan ümrisim
Teddon II tarafından 415 de 8ç karatılı başlılıkla tarasında yenisiden yapılmış-
tır.

338 de İmparator Yustinianıs aleyhinde yapılan nika ihtilali sanatlı
naruf olan kıyanda tabrip edilmiş, iandan meşitr İmparator şındıklı kıymğı
yaptırmıştir ki 337 de tannun olmuştur. Kelimelerle bir kez bere kiimam ha-
rap olan meşit bısanalllar ve türkler tarafından daima onarılmıştır. İhsanlı
onartılması Sultan Abdülmecid zamanında Tevassıye yapılmış ve ondan son-
ra de Devlet İdarası müstemadi alakadar olmuştur.

Ayasofya camiyetevrılmeden önce yanına minaretler, çukırvana, kub-
res ve diğer mıseseşer eklenmiştir. Çamdu Garbi Köşesindeki Büyük İhsa-
meş, itisatı Galinin türbülerinin Hısar Kısmın tarafından yapılmış olan avlaka
mısarı değıeri nakıında fikir vermayı zayıfdir. Yanındaki üpolon Burasın ve
eğullerının türbeleri de çin teğıinası, sıtısarılı birer şahi eserdir. Türk
eğlını ihtilaldı ile bu gübe kadar ayakta dısrehilen ve unmi beğıtılı bir
edise olan bu bısiderin mısellik sıfatında teherda otırlırek bir ilim mıs-
cesinde halinide, çitmes ilim ediliği guş gerinde bir iş olanaktir. İğinde
bıat İhsan ve İhsanlı eserleri teğıtir edilebileceğı gibi beğıtısone mıs
mısre olup teğıtir, için meki eserler kınanması de İhsanlı mısınlar abıdeleş-
meştir. Fakat geçli teğıtir için mısarı eserler kınanabilir.

Zrıtın ayık nıs ve çark kılıse kılbelısınğı tabıındı rızde aştıdığı İsyak
bırtıl bir mısıl başırtısın, İhsanlı-İhsanlı kınanı asarı ve bırtığı çir-
bısırtısın dıksındıns cırtılı vılt okımları İhsanlı hıdamde dırtısın
de İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı
dısde İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı
İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı
İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

Bu mısırtılar esse İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı İhsanlı

(Belge 4)

Istanbul Asar Atika Müzeleri

Tarih	Yazılı №
36 /	1905
	45
	1935

Ön: Ayasofya Müzesi Nak-
kandı

Kültür Bakanlığına

25/12/934 günleşek ve 1934/1894 sayılı bitişe öktür.
Ayasofya Müzesinin yuse genlişinlikle toplanan hacatı konin-
yonu tarafından kararlaştırılan esaslara göre yaptırılan kuyfma-
meleri planlarıyla birlikde ilişik olarak sunulmuştur.

Yapılan hesaplara göre bütün bir aşamanın alınmasına uyandırın
bu Müzenin umurlarını ile kurulup açılabilmesi için bağlı puulada
gösterildiği üzere 92509 liraya ihtiyas vardır. Edkükülünün ali-
ması bu hesabın dışındadır.

2/1/935 günleşekli ve 9060J sayılı buyrukları ve şifahon te-
leki ettiğim emirleri dairesinde bu Müzenin Şubat 935 bağında
gölecek Jubancı ziyaretçilere açılması için şimdilik hemen birin-
ci Marttaın tamiri ve davarlarına tespit edilecek eserlerin nak-
li gereklidir. Bu kmanın tamiri keşifde 2000 lira olarak gösteril-
miştir. Eserlerin nakil ve tespiti için de 500 liranın sarfi ison
odooğıne göre ikibin beyyis sokman liranın hemen tesoldun gönd-
rilmesi lâzımdır.

Yuse genlişinini diler saygılarıma sunarım.

2. Gıda tarıcomy

Istanbul Müzeleri Genel
Müdürü

Eki:

- 3 Plan
- 3 Kopifanoo
- 1 Puula

2. 2. 130

Bunlarda teşkil olunca albumin mütemmimi
naka hisanımıza şerhilmeli ve tesbit edilmele
Böyle büyük ve çok muazzam ve bilhassa
bu bunalarda tamir ve tamimin his ardına
asım kesmeğe gelmez, hesilecek olursa
ilacabı rahne çok puzun ve çok fedakarlık
kılınabı bilmez. Evraf buna daha bir haq
me ervel soptan liva para sarfetmiştir
i her senede binlerce lisalar surf etenebiler
ni durmamıştır öyle işon bile bu gün tamir
ihtae yerleri pek çoktur. E aini olmak partile
ör senec bu liva için asfari onlin lisalib
ii tamir mecluridir. El sürülmeyecek gibi
üzmetli bir miye olarak saklamata istediği
~ binanın, eledi, temiz muhafaza edilebilmesi
nesuliyetini yerine almak ve bu mütemadi
muri yapmakt ve bu ilmi tetebbiatı hem
muvaffakiyetle matbu eserlerle tezyin itmek
şifasını görmek için ben amirjale mütehasun
gibi dahas kiguden münchhen bir hepli fenniya
teklif etmişeceğim. Yalnız his olmazsa sonon
his bin liva tahsisat da luma ayıtararak
Arkeoloji bilin, fransyca ve almancaya aşırı
bir mimar ile her sanat elinden geli i fiial
bir ustanın daimi surette istihdamı pek haq
pek mübrem bir ihtiyas olduğum bu sözümle
hatırlatmak şeyvurum.

Mimar

35

EYÜCEL / BELGELERİN İSİĞİ ALTINDA AYASOFYA

211

Karar

Kültür Bakanlığının komisyoncusuza muhavelle 20.2.1935 günlemez ve 90740 sayılı buyrukları okunarak görüldü ve aşağıdaki hususlar kararlaştırıldı.

1 - Ayasofya kütüphanesinin eski yerinde kalarek hususiyetini muhafaza etmesi çok onay görülmüştür. İdare yönünden eski gibi Maarif Müdürlüğüne bağlı kalması ve şu kadar ki Müze içinde bulunması itibarıyla burada tıbbiata bulunacakların ilk defa için Müze idaresinden müsaade alınması gereklidir.

2 - Ayasofya Müzesinin kubbe altı kısmı bu Müzenin en geniş bir yeri olduğundan burada teşhir edilecek her hangi bir eserin merouziyetini göderoacağı kuşkusuzdur. Bakanlığın bu husustaki tavsiyesi çok yerinde görülmüştür.

3 - Ayasofya tabakalarında eser teşhiri münasip görülmemiştir. Çünkü buraya konulacak eserler büyük olduğu takdirde pencerelerden girercek ışıkla beraber çok yer kapayacağı gibi böyle büyük eserlerin buraya nakli hem fazla külfetli hem de ağırlıkları hesabıyla mahzurlu ve tehlikeli olur. Küçük eserler ise gergincilerin gözüne kandırılmayacak derecede küçük ve zaten diğer Müzelerde bulunan fayanslar pek az olduğundan buraya konulacak bir kağıt vitrinde bir mana ifade etmeyecektir.

Evvelce tasarlandığı gibi bazı bizantin eserlerinin birinci mertekede teşhiri münasiptir. Bunun için de Arkeoloji Müzesinin bizantin departmanında büyük örnekler ve pek çok paralar sarf ile duvarlara tesbit edilen eserlerin nakilleriyle buranın boğultılması hem sarfedilen örnek ve paraların heder olmasını ve hem de bu yerlerin tekrar onarılması için ayrıca para sarfına muvafık olacaktır.

Bahçede yapılmakta olan hafriyatdan çıkacak ve bundan böyle ele geçecek olan eserlerden Ekleziyastik olanlarının bu kısma yerleştirilerek teşhiri maksadı temin edebilir. Gerçeğe bu bir zaman muvafık ise de Müzeler için zaman mevzuu varid değildir.

5 - Ayasofya bahçesinde sarr Bizans devrine aid bir açık Müze vauda getirileceğine göre Bakanlığın onayladığı gibi buraya Nuruosmaniye ve Zeyrek camileriyle ankeri Müsede bulunan kırmızı porfir lahidlerin konması ve hafriyatçı çıkan ve çıkarmakta olan mimari cesim parçaların bunlara ilavesi onaylı olur.

Müseyi gözetmek olan her sınıf gergincilerin üzerinde bırakacağı itibalar dolayısıyla bahçede islah mezar taşlarının teşhiri münasip olmayacağı gibi zaten mahmul bir hale gelecek olan bahçede her iki devre aid olan eserlerin birbirine karışdırılması da muvafık olmayacağından islah mezar taşlarının kemafasnaklık mahakkakat Müzesinde toplanması daha doğru olur.

5 - Ayasofya binası önüne ve bahçe duvarı kenarına konulacak olan kırmızı porfir lahidlerin bahçede yapılmakta olan hafriyatın sonuna biriktirilmesi muvafıktır.

6 - Ayasofya Müzesinin bitişğinde bulunan ve belediyece kimsesizler yardımı olarak kullanılan bina büyük abidenin seroziyeti göderocek mahiyette olduğundan emvelki kararına vechile buranın yıkılması için vilayete emir verilmesi hususunun tekrar arzı ve hatta bu binanın dış ve içinden alınacak eserlerinin de Bakanlık makamına gönderilmesi istenmektedir.

- Fenni Şartname -

1 - Badana sıva tamiri :
Merteksin iç duvarlarıyla tonozların altındaki boşluk, kabarmış ve kavgamış delik değik görülen sıva mahalleri (I) süpürülmesi ve yatmağı çalı kireci, 2 ince olumsuz ve yıkamış dere kumile, astarı alçıla haçla kapatılarak tamir edildikten sonra üzeri esilerek mayi haline getirilecek mermer kirecinden üç kat -Müseler idaresinin tayin edeceği rengebadana olacaktır.

2 - Döşeme tamiri :
Mertek koridorunun (her biri bir devri tarihi andıran mahzelif sokullerdeki döşemeleri) muhafaza edilecek yalnız noksan bulunan döşemelerin oınalarında tağla ve mermer bulunmasına bastore suretiler ince olumsuz mermer tozu ve çimentolu harçla işerine renk karıştırılarak döşeme çatik araları ve noksan mahalleri tamir edilecektir.

3 - Alçı çerçeve :
Mertekede bulunan boşuk, kısık alçılı çerçeveler aynı kalıbı üzerine modelle çıkarılacak ağaç kandırları itinalı olarak alçılanacak, camları kalın dobye geçirilecek malzemesi, takımları en iyi olma olacaktır.

4 - Kapı :
Mevduad Mertek kapılarının aynı oına ve ebaddaki ağgla çürük kısımları çıkarılacak bellirnis sıvana ek suretile çekli anlı üzerine tamir edilecek yüzlerinin eski boyaları raspa edilip sumpara kağıdı ile temizlendikten sonra halis som maoum üzerine mat rengi üç kat yağlı boya yalacaktır.

A - Tamiratı üzerine alacak olan müteahhid, Asariatika işlerinde çalıyarak Evkaf Müzeler idaresine iktidari tesdik edilmiş olan erbab ustalar bulundurulmak şartile diplomasız mimar veya mühendis ihaleye iştirak edebilirler:

B - Tamiratın için ehemiyetine binaen tarihi ihaleden itibaren nihayet 30 gün sarfında fenni şartlara göre bitirilmesi mecburidir.

B - Tediye iki taksittedir.
Tamirat ortasında birinci taksit; yapılan işlerin ölçü miktarına ve keşif bedeline göre verilecektir.

İkinci son taksit; tamiratın ihtisas dahilinde ve fenni şekilde ihmaline muvakkat kabul ile beraber verilecektir. Depositosu iki ay sonra kat'i kabulde iade ve tediye hâmi kalınacaktır.

İhtisas dahilinde olmayan ve begenilmeyen işler kabul edilmeyecek müteahhid sararına tekrar yaptırılacaktır. Müteahhid işleri yıllarına göre gergin muayyen müddette ihmal etmesese gergin ilk yedi gün için 50 lira, ikinci yedi gün gergin ve noksan işi kalırsa istihkakında öse olarak 100 lira ile beraber depositosu tutulacaktır.

İSTANBUL
SARİATİKA MOZELERİ
UMUM HÜDDÜRLÜĞÜ
U. _____
E. _____

İstanbul.

193

(2)

7 - Ayasofya Müzesinden indirilen ve halâ orada bulunan Mustafa İzzet tarafından yazılmış büyük levhalar çok kıymetli Türk eserleridir. Bunlar Evkafa tescim edildiği vechile Sultan Ahmed camisine talik edilirse binanın mimarı silâsini kapayacağından bu güzel parçaların zayâta olmaması için bizzat Ayasofya'da Hüsnîk mahfelinin civarında ve tabakaların altına müsâdîf kasnada görülecek bir yerde lakal bir buçuk metro aralıkla iki sıra üzerine tanzim ve tesbit edilerek ketebel olan levhanın en üstte getirilmesi suretile bunların muhafazaları onay görülmüştür.

8 - Ayasofya avlusunda ve yan mesukları bitişigindeki kargir depunun mütesarrıfları olan Zonguldaklı Çay Cuma Nâhiyesinde Kuyumcu oğullarından Kara Mehmed, Hüseyin ve Hasandan istimalaki zaruridir. Bu babdaki muameleleri intaasında istimalak hususunun Maarif Bakanlığına arzı gerektirir.

9 - Yine Ayasofya avlusunda bulunan mektebin altındaki dükkanlardan Evkafa aid olanları devren tesellüm edilecekse de bir danesi eghas tasarrufunda olduğundan bu dükkanın da behemihal istimalaki icab eder.

10 - Tağla minare altındaki dükkanların da istimalaki zaruridir. Bunların bir an evvel bedelleri takdir ettirilerek istimalak edilmelerinin Bakanlığa bildirilmesi onaydır.

II - Ayasofya gibi dünya'nın en mühim Anıtlarından olan bir binanın daima antretiyemi çok mühim bir mesele teşkil etmekte olduğundan komisyonda Evkaf iduriyetini temsil eden azadan Evkaf iduriyeti baş mimarı Hay Nihad tarafından verilen rapor vechile bir mimar inşaatla ilgili icab eylediği ve bu mimarın Arkeoloji tedkikatı yapmış ve bilhassa Bizans kültürüne vakıf ve Ayasofya mimarisinin bugüne kadar tutkik edilmiş literatürünü bilmiş olması ve böyle mühim bir binanın temirâtı hiç bir zaman ihmal edilemeyecek şekilde bir bilgin işi alınmış olması içinde dolayısıyla lazımgeldiğinden senevi muntazaman hiç olmazsa 15000 lira derecesinde bir temirât masrafı kabûl edilmesi ve bunun temadi ettirilmesi muvafik olacağı ve bu raporun bir aynı'nın Bakanlık makamına taksim edilmesi onaylanmıştır.

Her herat imzâda hâzer
bulunmamışlardır.

İstanbul Asarı Atika Müzeleri

Gelen
№

Tarih

120
18776Ayasofyanın
Müze yapılması

(Baş 1 inci sahifede)
hakkında bize henüz bir emir verilmiş değildir. Yalnız Ayasofyanın tamiri ve bu tamire bizim nezaret etmemiz için emir verilmiştir. Tamir Ayasofyanın harici sıvalarına, bilhassa garp cibetine münhasırdır. Bu tamirat için ne kadar para sarfı icap ettiğini tesbit için bir keşifname hazırlanması emredilmiştir. Dünden itibaren müze mimarları ve sair bu vadede sa lâhiyet ve ihtisas sahipleri keşif icra etmeye başlamışlardır. Hazırlanacak keşifnameyi Maarif vekâletine takdim edeceğiz. Tamirin ne zaman başlayacağı hakkında henüz bize bir emir verilmiş değildir. Ayasofyanın müzeye tahvil kararında da gazeteslerdeki mesriyattan başka ve fazla ma kumatması yoktur..

Ayasofyanın harici sıvalarının tamiri işi tahminlere göre bir sene kadar devam edecektir. Maamafih bu tamiratın mahedin müze haline kalbini tahir etmeyeceği tahmin edilmektedir. Bu takdirde elyovm müze ambarlarında ve muhtelif müzelerde mahfuz bulunan Bizantin eserlerin mahedin üst kat koridorlarında teşhir edileceği söylenmektedir. Bu hususta borunmuş ve dökülmüş olan mozaiklerin de - mozayik parçaları ayne muhafaza edilmiştir - tamir edilmesi muhtemeldir.

Alt katın Osmanlı eserlerinin teşhirine tahsis olunması ihtimalinden de bahsedilmektedir. Henüz bu hususta İstanbul sarih malûmat gelmiş ve bir emir verilmiş değildir. Maamafih Ayasofyanın müze haline kalbini Hâkimiyeti Milliye refikimizin de haber verdiğine göre esas itibarile takarrür etmiştir.

Maarif Vekilinin beyanâtı

ANKARA, 10 (Telefoca - Son dakikada) — Maarif Vekili Abidin Bey Ayasofyanın müzeye kalbi hakkında bana şu beyanatta bulundu:

— Ayasofya caminin müze olması etrafında bir tasavvurumuz vardır. Caminin müze olup olmayacağına bir fen heyetine tetkik ettiriyoruz. Heyetin vereceği rapora göre mesele bir karara bağlanacaktır..

Diğer taraftan Sultanahmet caminin umumî kütüphaneye kalbedilmesi tasavvuru üzerine kendisine müracaat ettiğini Maarif Vekâleti erkânından bir zat bana şu malûmatı verdi:

— Sence Sultanahmet caminin bir

Ayasofyanın müze yapılması için hazırlıklar

Binanın haricinde yapılacak tamirat için emir geldi, işe başlandı
Maarif Vekilinin beyanâtı

'Ayasofyanın müzeye kalbine hazırlanılmaktadır. Ayasofyanın esaslı suretle tamiri takarrür etmiştir. Bina çok sağlamdır. Yapılacak tamirden kasıt binanın mefnetini ziyadeleştirmek değil, güzelliğini muhafaza etmektir. Ayasofyanın harici sıvaları, bilhassa garp cibetindeki sıvaları havaların tesirâtı ile zedelenmiştir. Yapılacak tamir şimdilik bu sıvalara inhisar edecek ve tamirat Müzeler Umum Müdürlüğünün nezaretinde ve müzeler mimarlarının arifleri altında olacaktır. Bu hususta Müzeler Umum Müdürlüğüne emir gelmiş, dünden itibaren tamir için keşif başlamıştır. Ayasofya kubbesinin harici tamiri bundan bir sene evvel esasen ikmal edilmiş olduğundan Kubbe yeni bir tamire lüzum göstermemektedir. Şimdilik yalnız harici kısımda boden divarlarının ve küçük tâli kubbelein tamiri yapılacaktır. Tamir tak-

den mi, yoksa Maarif bütçesinden mi ayrılacağına dair henüz bir karar yoktur. Bu hususta Müzeler Umum Müdürü Aziz Bey demiştir ki: — "Ayasofyanın müzeye tahvil edilmesi" (Baş 6 nci sahifede)

kütüphane olarak kullanılmasına imkân yoktur. Çünkü konulacak kitapların herhangi bir yangın veya başka bir tehlikeye karşı muhafaza edilebilmesi için caminin içinde bölmeler yapmak suretile tadilat icap edecektir. Bu tadilat ise caminin güzelliğini ve şeklini bozar..

İstanbul Asan Altın Müzeleri

Gelen No	Tarih	Yazılan No
		2000
		140

4 : 2 : 5

İs: Ayasofya Müzesindeki büyük levhalar hakkında:

Kültür Bakanlığına

İstanbul Şerif Mühürüğü, Ayasofya Müzesinin Kubbe katı gergineğine sıralanmış olan Allah, Muhammed, Bekir Alâhîr levhalarının kaldırılması içinin şük olduğunu bildirmekte ve bu husus bîsme de böyle görülmektedir. 1365 tarihinde hattat Mustafa İzzet tarafından müzahabe üzerine yazılan bu kıymetli levhaların kutru sekis metro olduğundan bulunacakları yünük yerdön indirilmesi kolay olamayacağı gibi Sultan Ahmed emdine nakilleri halinde de kapılarından içeri sokmak kabii olmayacaktır.

Bunların ehlî ve orbat kimseler bulunana kadar olduğu gibi bırakılması ; müstafîy veredin bir vesita tedarikinde itina ile indirilerek tabakalarda kafa ve tepkiri onay olacağı düşünülmeğe ise de bu hususdaki buyrukların beklenmektedir.

İ. E. E. E. E. E. E.
İstanbul Müzesleri Genel Müdürü

T. C.
Maarif Vekâleti

Müzeler Dairesi

Umumi No: 20715
Hususi No:

Atkına 12.2.1985

Hilise

İstanbul Müzeleri
Genel Müdürlüğüne

4/2/85 günlemeş 20000/140 sayılı yazınızda yazıttır.
Ayasofya Müzesindeki hattat Mustafa İzzet tarafından yazılmış büyük levhaların indirilmesi için becerikli kimseler bulununcaya kadar yerlerinde korunması şây görülmüştür.

İst. Müzeler
VARİDE211
120
18776

H.K.

Tarihi ves. ile

B. Öner

N. 180/2/85

13.2.1985

Maarif Vekili

Hürriyet
25. I. 1949

Hürriyet

GÜNÜN DÜŞÜNCELERİ

Ayasofya levhaları

Ayasofyanın müze haline konulması sırasında her biri nefis bir Türk eseri olan köşelerdeki şu muazzam levhanın da yere indirilmiş olduğunu görerek üzülmüştüm. Bunun bir zamanlar Hristiyan mabedi olduğunu gösteren resimlerin ve haçların muhafazası nasıl tabii ise Türk ve İslam mabedi statüsüyle tapıldığı hatıraları da olduğu gibi muhafaza etmek böylece zaruri değil miydi?

Kubbenin etrafındaki yazılar, Fatihle İkinci Bayezid'in ve sonra İkinci Selim'in yaptırıldığı dört minare, binanın içindeki mermer mahfel ve küşadeler, minber, mihrap gibi ilâvelerle hüsnüdeki nefis kütüphane, avludaki şadırvan, çeşme, imaret ve türbeleş büllülü bilm emelermişdi ve otlar hiç şüphesiz binanın değerine birkaç mislini katan ayrı ayrı kıymetle nefis şeylerdendir. On sene kadar önce Maarif Başmüfettişi safatıyla müzeye ait bir mesaleyi tahkik ederken levhaların duvar keçealarında ve adı tehta şakelere iltisatılmış olarak sürüklenmişlerini gördüm. Onların maceralarını öğrenmek ve işe el koymak fırsatı gelmişliğin önce Güzel Sanatlar Akademisinde mimarlık profesörü olan zati davet ederek levhaları indirmenin binadaki mimarlık değeri meydana çıkarılmak için lazım olup olmadığını sormuştum. Onun cevabı, böyle bir harekete asla lüzum olmadığını suretindeydi.

Memleket ve sanat tarihi namına yapılan bu manevi cinayete o da bealim kadar ve belki benzeri fazla üzülür. Mealey bu işe memur olan zatın sorduğum zaman, hatıyı soarsadan idrak edebildiği için emir aldığı mazaretin ileri sürdü. Mahkuk epeyce soruyarak levhalar hatikunda hiç bir yerdan emir verilmiş olduğunu ve o memurun bu ziyankarlığı ancak hoş görünmek gayretleriyle yaptığını tespit ettim.

Fazla olarak levhalar yerleştirilmeden kapıdan çıkıp çıkılmayacaklarını üçnek mülkiyet için teşebbülün gayet cahilâne bir hoyratlıkla yapılmış, sonra da kapıdan çıkarılmak için arkaları açılı olan kalın mukavvaları bükmecek yulünden bir tanelinin de kırılmış olduğunu müşahade ettim. Meceleyle dair o zaman Maarif Vekilliğine verdiğim rapor çok etraflı ve delillere müstenit idi. Masraflı sebep olandan alınmak suretiyle onların yerlerine konulması lâzım geleceğini ileri sürmüştüm. Maarif, Müzeler ve Eski Eserler Umum Müdürü olduğundan da raporumun tamamıyla tasvip edildiğini ve işin o suretle yapılacağını öğrenerek müsterih olmuştum.

Geçen gün hayretlere düşerek ve tâ kıpından yanarak öğrendim ki o nefis levhalar hâlâ yerlerde sürüklenmemiş ve kararlaştırılmakla beraber onları yerlerine namak imkânı elâka bulunmamıştır. Meceleyle Milli Eğitim Bakanlığının ve millî sanatı korumakla vazifeli olanların dikkatlerine tekrar ve büyük bir ehemmiyetle arz ediyorum.

İbrahim Akıttin Gövsa

Bu yazı da tekmik edilen memur, Dahiliye Müdürü Bekir Şükrü Ege'dir. Mumaileyle Müdür A. Ögün Amerika'da bulunduğu sırada davet edildiği ve vekâletini emri kendisini gösterildiği ve medanet şeklinde bir beyan da bulunmadığı anlaşıldığından her hangi bir tevris altında yazılmış olan bu mukayyef yazının bir ibret olmak üzere dosyasında hıfzı
25. I. 1949 A.O

25/1/1949

7 HİCİ TOPLAMZININ
ÖZEL ZARFI

35 - Ayasofya'da Bakanlığın müessesesi alınmadan indirilen Allah, Muhammed ve Cihayarı Güzin levhalarının tekrar yerlerine asılması dâğılıldığı hakkında Bakanlıktan alınan 21/1/949 tarih ve 224 sayılı yazı okundu.

Başka Bakanlık Encümenin bu husustaki mütalâasını sormakta ve verecek karar ile birlikte bu konu hakkındaki mizakere zabıtını beraber istemektedir. Onun için bu meseleyi ayrıca mizakere etmek ve zabıtına ayrıca tutmak icabediyor, dedikten sonra bu husustaki cereyan hali evvela kendisi tarafından izah edileceğini söyleyerek söze başladı.

934 Yılı Ağustosun 25 inci günü edamsı meğgul bulunduğu sırada Mearif Vekili Abidin Özmen anaızın odama girdi. Ayasofya camisinin küzeye çevrilmesi için emir aldığı, burasının bitmesi ve Osmanlı devri eserlerini ihtiva eden bir müze olacağını söylediğinden sonra burada yapılacak işleri kararlaştırarak Üzere Üzal bir komisyona nun kurulması gerektiğini söyledi. Komisyonun dahil olacak şahıslar Üzerinde görüşüldü. Bunun üzerine bizzet eliyle yazdığı ve dektilomusa yazdırıldığı ve idaremine kayıtlı ettirdiği 25/Ağustos/934 tarih ve 1877/1317 sayılı emir imza ederek bana tevdi etti. Bu emir doğrudan çıkararak okuduktan sonra Bekaman bu hususta Başvekâleti Taleyle hitaben yazdığı yazının müvveddesini de okudu. Şualarına devamlı la bu emir üzerine başkânlığa altında İstanbul Evkaf Şeyhülislamı Ni-yazi, Encümen Anasından Erzalettin Zakkâret, Mimar Kama, Topkapı Sarayı Müdürü Tahsin Özvilâyet ve Belediye Müessesatçisiyle Prof. Unger'den mürekkep olarak teğall edilen bu özel komisyona müteaddid toplantılar yaptım, ittihaz edilen kararların Bakanlığa arz edilmesinde olduğumu ve ayrıca cevabı emirler üzerine Ayasofya'da temizlik ve onarım işlerinin yaptırıldığını usun usadıye işah ettikten sonra bir gün Belediye de imar işlerini müteallik özel bir komisyonda bulunduğu sırada büyük Önder Atatürk'ün Ayasofya'ya geldiğini telefonla haber verdiklerini bu haber üzerine derhal Validen müessesatçilerle Ayasofya'ya gittiğini orada xxxxxxxx Dehşiliye Müdürü Bekir Şükrü Eğell'i Atatürk'ün yanında gördüğünü, kendisini teğall ettikten sonra Kapanon Çakarlar Ken Dehşiliye Müdürünün kendisine yaklaşıp Atatürk'ün kubbeye kamağı stamfındaki büyük levhaların da kaldırılmaması emrettiğini ve bu fâilîyi gören Atatürk'ün ne konuşulduğunu sorduğunu, emirlerinizin telakkî ettiğim cevaba üzerine

Dehşiliye Müdürüne verdikleri emir evet diye tekrar ettiğini Yun hâlin Dehşiliye Müdüründen dinleyebiliriz. diyerek Dehşiliye Müdürünü geçirtti. Encümenin gelen Dehşiliye Müdürü Bekir Şükrü Eğell'iye bu mesele hakkında vuku hâli anlatmasını söyledi. Dehşiliye Müdürü Ayasofya küzeye çevrilmiş fakat mevlâ kadrosu gündezişlenmişti. Verilen emir üzerine burasını biz kendisi kadromuzla idare ediyorduk. O sebeple her gün bir ve bozun x iki defa bu müzeye uğrayor, isabeden işlerle meğgul oluyorum. Bir gün kiçe bulundu dururken anaızın müyettiyle Atatürk geldi. Kendisini karşıladım. Yanındakilerle birlikte bu müzeyi gezerekten yanlarında bulunuyordum. Binnanın her tarafını gezdik. Mihriban önüne doğru gelirken Allah, Muhammed ve Cihayarı Güzin levhalarını götörerek, bunlar binanın o kısımlardaki minarı güzelliğini örtüyor. Onları da kaldırması emrini verdi. Mihriban tarafına teğallı bu-yururken Mihriban ön tarafına konulan koridonun da kaldırılmasını, binalara basılmakla bir şey olmayacağını söyledi. Emirler ve hâller Üzerinden yürüterek Mihriban Kader gittiler. Avdetlerinde kopılan çıkacakları sırada Müdür Bey Geldi ve Atatürk'e beyanı hoş esedi. ettikden sonra emir buyduklarına söyledim. Her şeyde olduğu gibi benim bu harakotim as de güzünden kaçındı ve derhal dönerak ne var diye sordular. Müdür boy emirlerinizi söylediğini açıkladı. Evet evet onlar da kaldırılmasını diyerek emirlerinizi tekrar buyurdular. Bilbars Müdür, Alman Anarantika Enstitüsü tarafından bahçede Atrium da yapılan hafriyatı geseirdi ve kendisine isbahat verdi. Büyük bir memnuniyetle Ayasofyadan ayrıldı. O günkü müessesatçılarından ibaret. Dedikten sonra bu mesele hakkında cereyan eden bir hadiseyi de burada tekrarlamasın müessesatçı olur diyerek sözüme devamla 1939 yılında Sema Boyer Ayasofya küzesinde Başkânyar İken yazınada yaptığı bazı tahribat Encümen Üyelerince müessesatçı olarak meşî üzerine idarece Bakanlığa arz edilmiş ve bunun üzerine o zaman Kaerif Müfettişi bulunmuş Alseddin Övve bu için teğalline : memur edildi miğdi. Sonradan küzeye intisab eden Sema Boyar: Buna mukabil Bakanlıktan müessesatçı istisbal etmeden Allah Muhammed ve Cihayarı Güzin levhalarını indirilmesini işkâyet müessesatçı ayılaması üzerine kendiliğinden bu sabeti de teğallik üzere müessesatçı Alseddin Övve Müdür beyin Amelikada bulunmasını müessesatçıyla benzerlik Kaerif Müfettişliğindeki Umumi Müfettişlik Bürosuna davet ederek bu babda işkâli ve tahriir ifodemesi müessesatçı emirleri ile yerlerinden indirilerek Bakanlığın emirlerini emirleri ile müessesatçı Alseddin Övve Müdür beyin olan Bakanlık emirlerinin deşeyde mevcut olduğunu söylediğim. Müfettiş Alseddin bu ifodeme karşı, Atatürk'ün o sara Reisî Cumbur ve devlet reisi bulunmasında besebiyle lâyihâ'el olduğum ve böyle bir emir veremeyeceğini teğall-

Latî esasiye kemunun bunna engal olduğanu boyan ederek gerekli emrin Bak-nâiden alınması lâzım geldiği takdirde israr etti. Donyasızda Bak-nâlin müteaddid emirleri vardır. Dedim, küffetip bunun üzerine mübaheseyi keserek tahiri ifodemi aldı. Şifahi ifodemi tahiren de teyit ederek yamardan ayırdım. Dedi, başkan eşüne devamsa "İş-te arkağdılar bunun üzerine komisyonumuzun yaptıği ilk toplantıda Ataturk'un bu levhalar hakkındaki emirlerini dahi açıkladı. Komisyon-da An-nârek bulunan Efendettin tekliner söz alarak; hattızında Ayasofyanın emsi olupundan evvelki halini mübahesaya taraftar olduğum gibi Fa im tarafından emsile tabvillinden sonra almayı istediği kün-reyi de mübahasa etmesini istiyordum. Ataturk'un emirini isteğimin üstünde tuttuğum için kazarlara o zaman igiterek ettim. Dedi ve bu ke-zer üzerine komisyonda bulunun İstanbul Vakıflar Başkuduru Niyazi, buğ-lerin kaldirıldıktan sonra Sultanahmet camisine taliki münasip olacağı na ileri sürdüğünden heyetçe Sultanahmede gidildi. Sokazer metro kut-runda olan bu levhaların mübahasa üst kaamadaki sağ ve sol küşelere komduğu takdirde buraları tamamen kopayacağı ve binasınaleyh bu emsile konulması muvafık olamayacağı nâşayıldı. dedi. Buğkun Aziz Oğan yeni-den söz alarak komisyon bu tedkikleri yaparken malahibi olan Evkar idaresinin bir taraftan yerdaki hali ve papuçluk gibi Ayasofya'daki levhaların indirilmek için dahi teşebbüse geçildiği görüldü. Bu muazam levhaların indirilmesi kolay bir iş değildi. Evkar Müdürünün bu güç-lüğü idaremeşe bildirmesi üzerine keyfiyeti 4/2/935 tarih ve 20000/14 sayılı yazı ile Bakanlığa bildirdiğini soyladı. Ve deyyadan müavvedde-sini çıkardığı bu yazıyı aynan şöylece: "İstanbul Evkar Müdürlüğü, Ayasofya Müessesinin Kubbe Kaidesi çevresine sıralanmış olan Allah, Mehmet, Bekir, İbrahim ve Fatma isimli üç odışuna bildirilmekte ve bu husus bisce de böyle gösterilmektedir. 1265 tarihinde Hattat kuz-tafa İzzet tarafından muayyem üzerine yazılan bu kıymetli levhaların kutru nekiz metro olduğundan bulundukları yüksek yerden indirilmesi kolay olmayacağı gibi Sultanahmet camisine nakilleri halinde kopu-lordun ifori olmak kabil olmayacaktır. Bunların ehil ve erbab kim-seler bulunana kadar olduğu gibi bırakılması, münasip ve emni bir ve-sile tedbirinde itina ile indirilerek tabakalarda hafız ve tebhiri onay olacağı düşünülmekte ise de bu husustaki buyruklarını bekleriz. diye okuyup bitirdikten sonra o zaman henüz yerlerinden indirilmemiş olan bu levhaların Evkar idaresinece kaldırılmak ve Sultan Ahmede nak-letilmek istendiği Bakanlığa arz edilmiş bulunuyor. Buna karşı Bakan-lığın aldığı 12/2/935 tarih ve Mürşeler 90715 sayılı yazıyı da aynan okuyorum diyerek okumağa başlad. " İstanbul Mürşeleri Genel Müdürlüğü ne : 4/2/935 günleşme ve 20,000/140 sayılı yazısına yanıtız. Ayasof-ya Müessesindeki Hattat Mustafa İzzet tarafından yazılmış büyük levha-ların indirilmesi için becerikli kimseler bulunmaya kadar yerlerin-

de kılınması onay görülmüştür. İmza Muarif Vehilli A.Üzmen paraf H.K. işte görülmüyor ki arkadaşlar, levhaların indirilmek istendiği hakkızdaki maruzatınıza Muarif Vehilli tevcih ediyor ve olumsuz, yerlerinde kalacaklardır. Demiyor. Bizim serrettiğimiz ihtizari Kaydı ileri sürü-rek bunların indirilmesini becerikli kimselerin bulunmasına talik ediyor. Bu tapka bir hafta için lamıve gitmek istiyorum. Müsenedentizi dilerim hakkındaki itirazına şüphe ve zamanın imkânıyız. Görüşünde bulunularak emni bir vesitse bulunmaya kadar hareketinizi tesvir etmeniz münasip olur şeklide muvafakat cevabı verilmesine bencestiyor mu? o halde emnümüzize havale olunan bu yazıdaki Bakanlı-Başkanın müsadedesi alınmadan tabiriüden ne kenedediliyor? bir diğerini dahi okuyorum:

İstanbul Mürşeleri "emsi Müdürlüğüne: 23/2/935 günleşme ve 20007/227 sayılı bitiyi yanıtız.

1 - Ayasofya kilise olduğu kadar mihrap, minber, müezzin mah-feli, vese kırdeleri gibi ilâvelerle aynı zamanda bir emsi şeklini almıştır. Müzeyle ifrazından sonra da bu iki devir istihalesinin güs-terilmesi esasa görülmelidir.

2 - Büyük levhalar teklifiniz vechile tabakalarda münasip bir yerde tebhir olunabilir bu hususa ait parayı tahsisatınızdan sarfe-debilleriniz. Muarif Vehilli namına R.N.Eğder paraf H.K. dikkat buy-ruluyor mu? her iki devri gösterilmek istenen müzede de yerlerinde bırakılması emrolunan mihrap, minber müezzin mahfeli, vese kırdeleri gibi ilâveler arasında bu levhaların bebulunuyor. Bilakis ifinisi tedde ile teklifiniz vechile bu büyük levhaların tabakalarda münasip bir yerde tebhir edilmeleri, ve aynı zamanda indirilmeleri ve tebhir-leri için iktiza eden paranın da tahsisatınızdan sarfına emir ve mü-seade olunuyor.

Sizlere diğer bız emir dahi okuyorum diyerek Muarif Vehilli Yücel ismasıyla Bakanlıktan alınan 20/Hisem/939 tarih ve 407/890 ce-yili yazının 2 inci maddesini okuduz:

" 2 - Kazazker Hattat Mustafa İzzet tarafından yazılan ve fey-kalânde anant kıymetli bulunan levhaların daha uygun bir yökilde ayu-ğda tebhiri için gıre arzınması ve sekatişlenen levhanın onarılması icâbeder. "

Mabaza Vakıflar İdaresini levhaları kendi elemanları ve kendi tahafatiyle indirilip, müzede para harcayamaydık yazık Bakanlıkca ipkâları emir buyrulana eşyâkân meşda küçük kat'ada Allah ile Muhammed ile Çihariyari Öüzün levhaları zablolar, şemaneler; Yazı levhaları mukabeleler ve mihrap önündeki halılar yerlerinde bırakılarak mabedte islahîi keşesi muhafaza edilmiştir. Mürşeler dairesindeki donyalarda da bulunması tabii olan bu yazılarla verilen emir ve müseade masali ve ne sebeble unutuluyor da " Bakanlık müsedesi e'rumadan "tabiri kul-

lanılıyor. Biletiyoruz. Bu levhaların bugün teşhir edilmekte bulundu-
ları yere konmaları da :

O zaman Aysofoya kutlayınca verilen ve 24/3/95 tarih ve
2023/355 sayılı yasa ile Kültür Bakanlığında sunulan raporun bu levha-
lara dair olan 7 inci maddesi aynen şöyledir . Dişerek bu maddesi
" Aysofoya müzesinden indirilen ve belen orada bulunan Mustafa İsmet
tarafından yazılmıy büyük levhalar çok kayıtlı Türk eserleridir. Bunlar
Eskişehir teşviri edildiği vechile Sultan Ahmet emsiline tali. edilişre

binanın misarı silüetini keşveceğinden bu özel parçaların yazı olma-
ması için bilzarur Aysofoya'da hünkar mahfelinin civarında ve tabakala-
nın altına müsadif kasında müzesip görülecek bir yerde lüakal birbuçuk
metre aralıkla iki sıra üserine tanzim ve tesbit edilerek ketebeli olan
levhaların en üste getirilmesi suretiyle muhafazaları onay görülmüştür.
Raporun altındaki imzalar ve soyadı Atis Oğan, Vakıflar İşg müsar
Mabed, Efdalattin Tekiner, Prof. Ziya Kocaman, Tahsin Öz, diğer sevât
anzada hazır bulunmamışlardır. Şeklinde ayımsr akuda ve buna dair dosya-
da başka esirler de bulunduğunu söyledi. Resit Saffet Atabınan ; bütün
bunlar ya unutulmuş, veyahut tecahül gösteriliyor . dedi. Bu mesele an-
laşılmıştır. Vekâletin muvafakat ve müsaadesi vardır. Bu bahsi birak-
rak şimdi esas sorulan meseleye geçelim. Dendi. Başkan şimdi bu levhala-
ran tekrar yerine konulup konulmaması hakkında Emeçmen mütalâesi soru-
luyor. Arkadaşlar bu husustaki mütalâalarını lütfen bildirsinler dedi.
Söz alan, Resit Saffet Atabınan; Aysofoyanın Fatih tarafında İstanbul
un fetihini müteakip ilk olarak camii tahvil edilmiş bir mabed olması
dolayısıyla buraya konulan bu levhaların yerlerinde bırakılan minber mi-
zap ve sair meseleli yerlerinde bulunmaları İstanbul'un Türkler tarafın-
dan fetih senbolünü ifade etmesi bakımından uygun olacağına söyledi.
ve hatla dedi Farkiste Paparın vekilli olan Kardinal Romkali İstanbul'da
iken bana: Aysofoyanın yine bir isâm mabedi olarak kalmasına müseye
tahvil edilmesine terah ederim. Demiydi. Yahûi Heratay, bu levhaların
evvelce binanın misarı sitedini kapattığı iddia edildiğine ve bugün de
bunların kaldırılması olacağına göre tekrar yerlerine konmasını uygun gö-
mediğini söyledi. Efdalattin "eminer Resit Saffet Atabınan'ın mütalâesi-
na iptirak ettiğini bildirdi. Muavin Hüstem Duyuran i levhaların indiri-
lmesi hususu kabilli müzakere ise de indirilmeyiş olmalarını doğru bul-
sam bile aradan bu kadar süre geçtikden ve bu mabed müse haline getirile-
rek ilim dünyasına bu şekilde tonatıldıkdan sonra içinde bu kabli iron-
lara tevessül edilmesini esas itibariyle uygun bulmam. "dedi.

Atis Oğan,Hüstem Duyuran'ın pek mübin bir noktaya işaret ettiğini
söylöyerek Hecdemberi telif ettiği abideyi neşriyatıyla Türk sanatını ve
Türk misarısını bütün dünyaya tanıtan aynı zamanda Türk mahipliğiyle meş-
hur olan Fransuz asarâtika Emsatüsh Mikdûrî Profesör Gabriyel tarafında
11.Nisan.1955 tarihinde teşv. Gazetesinde aysofoyanın müseye çevrilmesi

suretiyle Kemal Atatürk'ün gösterdiği politik jest etrafındaki neş-
riyatı öle olarak Fransanın en meşhur cemualarından biri olan Gase-
tte de Hecux arka da çakar yazarındaki ve eminin misarı teatrlorini
maskeleyen bu levhaların indirilmesindeki isabeti açıklayan fikrini
okunmuş ve üserinde hayli durulmuş olup vaktin çok geçilmesi üserine
gelecek toplantıda konuşmaya devam olunmazlık ve bedehu kaleme ala-
ması raporun okumasına karar verilerek oturuma son verildi.

28/1/949

8 inci toplantıda
7 inci toplantıdaki Özel mabtan
devama.

Başkan : Ayasofya müzesinden evvelce indirilen ve bugün tekrar yerlerine konulması düşünüldüğünce bütçe bu hususta Emelmen müzesine sorulan levhalar hakkındaki konuşmaya geçen toplantıda onun almış ve bazı arkadaşlara söz sırası gelmemişti. Bugün bu arkadaşlarla bu hususta düşünce ve müzelerimizin bildirmelerini rica ederim.

Bedi . Evvela Feridun Dirintekin söz alarak :

Bakanlığın bu husustaki sorusuna vakıflarla karşılaşıldığına meydana getirip bir vaziyet çıkmaktadır. Çünkü geçen bundan elli gün kadar evvel vereceğim bir konferans minnetleriyle Ayasofya Müzesini ziyaretim anasının bu levhaların yerlerine konulması için müteharrik bir işkelenin kurulmuş olduğunu ve levhaların bu mekanda yerlerine konmak üzere hazırlanmış bulunduğunu ve hatta bu için bir müteharrik ihale edildiğini öğrenmişimdir. Bu vaziyete nazaran iki ay evvel bu hususta bir karar verilmiş ve tabiiyata da geçilmiştir. Şimdi, bu iş için safhaya geçtikten sonra bu mesele hakkında Emelmen müzesine sorulmasını doğrusu gözipl bulmaktayım. Memnûn bu husustaki fikrin sorularına binaen mimari hüviyetini kayıpsızca her hangi bir şeyin orada bulunmasına taraftar olmadığım, Ayasofyanın bîkârîhi kendisi bir süre olduğu, kebasa binanın asırlarca idâmî dine hismet ettiği ve gösteren levhaların, mihrap önündeki halilerin rahle xx şemden ve anıların yorih yerinde bırakılmış bulunduğunu söylemekle iktifa ederim.

Sedat Hakkı Eldem; Evvelce böyle bir karar verilirken bize bir şey sorulmuştu. Şimdi anlıyoruz ki bu karar verilmiştir. Fikrimce bu binanın emi iken yerdeki haliler, duvardaki levhalar ve sair ilâvelerle binada canlı bir takımata mevcuttur. Bu halıyla de canlı bir varlıktır. İnana, bu eşya eşyasında binayı daha iyi ve daha esenli tedkik imkânına bulabiliyoruz. Sonradan levhalar indirilmiş haliler kaldırılmış ve canlı takımata ortadan kalkmıştır. Şimdi de öğreniyoruz ki levhalar yerlerine konulmuşlardır. Yalnız bu işte itiraz-ita-veziteler-herer ayasofya-bir-şeyler-herer-Tabellâlar etmiş, tabii ki otmış her netice üzerinde her hangi bir kararın ne gibi bir rol oynayacağını tabii netice de çok güç sâmederim. Madem ki dediklerini yapıyorlar bîkârîhi ne soruyorlar. Bana kalırsa bîkârîhi buradan bir nokta nazır beyan etmeliyim. Çünkü bîkârîhi bu işi konuşurken bu levhaların yerlerine takılmıy bulunuyor.

Efendinin Tokiner: Bu husustaki muhabere doğrusu güden seçiltilir görülmüyor ki burada ince bir nokta vardır. Oda Ayasofyanın gerek müzesine tahvilinde levhaların indirilmesinde Emelmen müzesinin dahil olduğu. Levhalar emirîmhanın la indirilmiştir. Bu esas itibarıyla Emelmen müzesinden geçirilmiştir geçmemiştir. Bugün de yerlerine konulmuştur. Bundan dolayı emelmen müzesine yapılacak bir şey yoktur. Binanın asli hüviyetine zarar verecek işlerin, vaki şikâyetlere rağmen müteharrik yapılmakta olduğu da bir bakıldığında.

Prof. Arif Hamsel; meseleyi iki kısımda müzakere etmek icab eder. Birinci kısım, bu levhaların indirilmesi işi, bu işinle emelmen müzesine, bunlar nasıl olmuş, doğrusu mevcuttur. Bunları isabet etmek değil, Emelmen müzesine arz edilmiş. Fakat son zamanlarda Ayasofyada bir çok şeyler yapıldı. Bunlar ehemmiyetli şeylerdir. Hiç birisi bîkârîhi sorulmuş da bunlar neden soruluyor. Belki şimdiye kadar imal edilmedi de şimdiki soruluyor dileyelim. Fakat burada da samimiyet olmadığa şüpheler. Çünkü, levhaları takılmıyorlar. Bize de laf olsun diye soruyorlar.

Yehap Kocamevi ; Bence levhalar binanın mimari güzelliğini bozuyordu. Netekün Evkâf idaresi levhaları indirerek Sultanmânt emelmen müzesine almak istemiştir. Cemi müze haline ifrah edildikten sonra bunları indirilmedi fano da olmamıştır. Levhaların indirilmesindeki isabeti Avrupa alimler tarafından takdir edilmişlerdir. da görüyoruz. Şimdi ise ifrahî kâhan şemdenler, yazılar, rebeceler, Allah Muhammed ve Ciharıları Güzin levhaları emelin köşesini muhafaza ediyorlar. Bunları xran tekrar eşya da teşhîherini bile zait görüyoruz. Bedi. Buncan sonra Başkan Azis Çgan söz alarak :

İki oturumda cereyan eden müzakereler vaziyeti şeregi gibi

aydınlatmış bulunmaktadırlar. Muhterem arkadaşlarımız Donyalarda Misâkat şerh tedkik ettiğiniz vesikaların delâletleriyle tedkik buyurduğumuz vechile on dört esna evvel emelmen müzesine yapılan bu işin teğâfîs olunarak bir teviratla yenilenmesi ve aynı günle 25/1/949 Müzriyet şerhesinde bu yolda İbrahim Alaeddin Çavuş inzalı hakikatı uygun olmayan, Dahiliye Müdürlüğüne bu hususta ifrahî beyan bir yazı göndermiş bulunması big de bir teşkilat emri değildir. Bilhassa Müzeler şerhesinde yazılmak istenen hususları bir ifadesidir, Kamatındayım. Bunların emli, benim ka dır Muhterem azanın da emli. Madem Efendinin emelmen müzesine Arif Hamsel'in ifade ve beyan buyurduğu gibi Ayasofya da çok işler yapılmış ve yapılmaktadır. Bunlar ilâz olmakdan ziyade asikâ kavese yapılan zararlı işlerdir. Şimdiye kadar yapılan bu işler hakkında

Encümenimizden bir şey sorulmuş ve netice bilindi niyete mahrum çıkış-
yetlerde emalesef memur olmuştur. Helen levhaların yerli yerine
asılması olduğu öğrenildiğine göre bu babda tedkik ve müzakereye
değer mevzu da kalmamıştır. - dedi. Müskere kâfi görüldü. Görüldü-
ğü şekilde kalemle alınan karar okundu. Bir örneğinin cevaben Bakan-
lığa arzı ve bu mabtan da dosyasında hafızı kararlaştırıldı.

Başkan Uye Uye Uye Uye Uye
Aziz Ögün Efdalattın R.Şafet Mahmud Kadim Nasım Poroy
Mansel Bekir Atabınan Cündüzalp

Uye Uye Uye Uye Uye
Prof. Arif F. Karatay Vehap Kocacemal Prof. Y. K. Sedat
Mansel Hakkı Elçem

Uye Uye Uye Uye Uye
Rüstem Duyuran N. Ebussuuduoğlu Feriđun Dilyatokın Y. M. M. Fikret
Mansel Hakkı Elçem

Uye Uye Uye Uye Uye
B. M. Mesallı V. M. Mesallı Mansel Kadim
Ziya Kocacemal Y. M. Mesallı Avni Erbuğucan

T. C.
NEUL ARKEOLOJİ
İLEHİ MÜDÜRLÜĞÜ
O. M.

(Belge 19)

28/1/1949

Saygı: Yazılı

K A R A R

Ayascıy'daki levhaların tekrar yerlerine takılması düşünüldüğü
hakkında Yüksek Bakanlıktan alınan 21/1/1949 tarih ve 224 sayılı Encümen
bavale olumakla okundu. Ve icabı görüldü.

1 - Bu emrin müze haline ifrağı, Büyük Atatürk tarafından verilen
ve o zaman Maarif Vekilli bulunan Abidin Özmen tarafından tebliğ olunan
kat'i emirle yapılmıştır.

2 - Levhaların indirilmesi de yine Maarif Vekâleti tarafından yapıl-
maktadır tebliğ ile vaki olmuştur.

Bu hadiseler tedkik edilen dosyasında mahdus resmi evrak ile meymen-
dadır. Şimdi bu levhaların tekrar yerlerine konulması düşünüldüğü beyan-
ı Encümenen mütalâa sunulmaktadır. Yapılan tedkikte yukarıda iki NO.
altında telhis olunan hadiselerin Encümenen geçmediği, mütalâa ve müzaka-
re edilmediği anlaşılmış ve esasen Ayascıyda şimdiye kadar binanın bünye-
sini bozacak surütle bir çok amelîyat yapılmış ve binanın bahse konu olan
levhaların bundan iki ay evvel yerlerine konulmaları teşebbüsüne geçilmey
ve bugün de bunların yerlerine asılması olmaları 89enilmiş bulunduğundan
bu emri vaki hakkında Encümenen mütalâa derzine lüsun kalmadığı; kamu
atına varılmay olduğunu arzın karar verildi.

Başkan Uye Uye Uye Uye Uye
Aziz Ögün Efdalattın R.Şafet Mahmud Kadim Nasım Poroy Prof. Arif
Mansel Bekir Atabınan Cündüzalp

Uye Uye Uye Uye Uye
F. Karatay V. Kocacemal Prof. Y. K. Sedat Rüstem Duyuran N. Ebussuuduoğlu
Hakkı Elçem

Uye Uye Uye Uye Uye
Feriđun Y. M. Mesallı B. M. Mesallı V. M. Mesallı
Diristekin Fikret Yücel Ziya Kocacemal Süreyya Yücel

Uye Uye Uye Uye Uye
Mansel Kadim Avni Erbuğucan Umumi Kâtip